

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jonáš Bartoš

**Role médií při pádu komunistického režimu v
Československu v roce 1989**

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Jonáš Bartoš**

Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, PhD.**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

BARTOŠ, Jonáš. *Role médií při pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2011. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Role médií při pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989“ analyzuje mediální situaci v Československu v roce 1989 a vliv médií na pád komunistického režimu. U tří vybraných období ze zmíněného roku 1989 (Palachův týden, výročí srpnové okupace, události odstartované 17. listopadem) zkoumá, jak o těchto stěžejních událostech informovaly vybrané oficiální a neoficiální informační kanály.

Práce má ověřit hypotézu, že média v posledním roce vlády komunistického režimu značně ovlivňovala myšlení občanů Československa, hrála zásadní roli při pádu režimu a následnému zahájení procesu demokratizace v závěru roku 1989. Ve zkoumaném období existoval velký rozdíl ve zpravodajství oficiálních a neoficiálních médií. Podoba zpravodajství se také postupně měnila. To je další hypotéza, kterou má práce ověřit. Cílem této práce je také dokázat, že oficiální média informovala o událostech v Československu v roce 1989 mylně a občany republiky vědomě klamala.

Dokázat tyto hypotézy má řešerše zpravodajství vybraných oficiálních a neoficiálních televizních stanic, rozhlasových stanic a tiskovin ze zmíněných období roku 1989. Důležitým pramenem jsou též výpovědi pamětníků revoluce.

Abstract

Diploma thesis „The Role of media in the fall of communism regime in Czechoslovakia in 1989” should analyze the situation in Czechoslovak media in 1989 and their impact of the fall of communism regime. The paper is based on

three fundamental matters came through 1989 (Palach Week, anniversary of the August occupation, events blassted of 17th November). The paper should research how informed the selected official and unofficial media through these three fundamental matters.

The Paper should confirm thesis about the role of media in Czechoslovakia in 1989. Media had a major influence on thinking of people in Czechoslovakia and had a significant impact of the fall of communist regime and the process of democratization at the end of the year 1989. There were also a big differences in coverage of official and unofficial media as well as their gradual transformation during 1989. The official media also broadcast some rumors very often and deceived the citizens in Czechoslovakia.

As the proof of these thesis should serve the news research from selected official and unofficial media on three fundamental matters came through 1989. The important part of the paper are also the testimony of witnesses of Velvet Revolution.

Klíčová slova

Československo - média – sametová revoluce – televize – rozhlas – tisk – samizdat – Palachův týden – srpnová okupace

Keywords

Czechoslovakia – media – velvet revolution – television – radio – print – samizdat – palach week – august occupation

Rozsah práce: 135 596 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. 5. 2011

Jonáš Bartoš

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Josefu Mlejnkovi, Ph.D. za cenné rady i konzultace během tvorby této práce. Poděkování patří i pracovníkům Ústavu pro soudobé dějiny, vedoucí Československého dokumentačního střediska 1948 – 1989 Mgr. Jitce Hanákové, Karlu Sieberovi z Československé televize, Ivaně Zuranové z Československého rozhlasu a pracovníkům ústavu Libri Prohibity.

1. Volba tématu

Rok 1989 byl důležitým mezníkem pro dějiny Československa, respektive České republiky. Tzv. sametová revoluce přinesla svobodu, demokracii a pád komunistického režimu. Nastartování demokratických změn v Československu do značné míry způsobily mohutné protesty obyvatel, kteří stávkami a demonstracemi vyslovovali nesouhlas s tehdejšími režimem.

Pořádání statisícových demonstrací, které zažilo Československo v závěru roku 1989, by nebylo možné bez dostatečné informovanosti obyvatel. Na tom se podílela i tehdejší média – především tisk, rozhlas a televize.

V první polovině roku média na svolávání demonstrací velký vliv neměla. Lidé o protestech věděli, ale ne díky oficiálnímu rozhlasu, televizi nebo tisku, kde se takové informace objevovat nesměly. Role médií, oficiálních i nezávislých, se však v průběhu celého roku 1989 měnila. To přispělo k tomu, že v závěru roku již byla vlna demonstrací opravdu mohutná.

Hlavním tématem této práce tedy bude zmapování způsobu informování o klíčových událostech celého roku 1989 jak z oficiálních, tak neoficiálních zdrojů.

2. Vymezení tématu

Stěžejním obdobím této práce bude rok 1989. Pokusím se zjistit, jak o zlomových událostech (Palachův týden, výročí srpnové okupace, 17. listopad) informovaly oficiální zdroje (především Československá televize, Československý rozhlas, Rudé právo, ale i tehdy populární časopis Mladý svět) a jak neoficiální.

Z neoficiálních zdrojů se zaměřím na vysílání rozhlasových stanic (Hlas Ameriky, Svobodná Evropa) a opoziční tiskoviny (Lidové noviny). Budu také zjišťovat, jakým způsobem se obsah neoficiálních tiskovin a zpráv z prostředí opozice šířil pomocí vysílání Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy.

3. Metodologie

Metodologie práce bude především komparativní. Budu analyzovat rozdíly v informování v jednotlivých kategoriích zkoumaných médií, i v jednotlivých médiích v rámci dané kategorie během zkoumaného období (rok 1989).

Základem pro vytvoření analýzy budou tehdejší vydání hlavních deníků a periodik (Rudé právo, Mladá fronta, Mladý svět apod.), archivy vysílání Československé televize a Československého rozhlasu, neoficiální samizdatová literatura (Lidové noviny, popřípadě další důležité texty v samizdatové literatuře) a archiv Svobodné Evropy.

4. Struktura práce

Úvod práce bude věnován vysvětlení dané problematiky a metodiky, která bude v práci použita. V další části se zaměřím na stav médií v roce 1989. Zmíním zde nejvýznamnější média, která v tehdejší době na celostátní úrovni fungovala (noviny, rozhlasové stanice, programy Československé televize). Věnovat se budu i neoficiálním zdrojům, jejichž čtení, poslouchání či sledování bylo zakázáno.

V hlavní části práce rozeberu stěžejní události roku 1989. V jednotlivých kapitolách se budu věnovat oficiálním médiím, neoficiálním domácím médiím a zahraničnímu rozhlasu (Svobodná Evropa, Hlas Ameriky). Ve třetí části věnované zahraničnímu rozhlasu se zaměřím také na to, jak se přes tyto stanice přenášely informace z prostředí opozice, popřípadě jak tyto stanice reagovaly na oficiální režimní propagandu, dezinformace apod.

Zaměřím se na mediální zmapování tří hlavních událostí, které v roce 1989 přispěly k pádu režimu – lednový průběh Palachova týdne, srpnové výročí sovětské okupace a demonstrace na Národní třídě ze 17. listopadu. Informace, které o těchto událostech přinášela tehdejší média, pak srovnám s jejich skutečnou podobou. Zastavím se i u zahraničních médií, která působila v Československu na konci roku 1989.

4. Cíl práce

Cílem práce bude rozebrat charakter informací médií o událostech roku 1989. Zajímavé bude zjištění, jak moc byla oficiální média pod vlivem propagandy a jak se jejich způsob informování v průběhu roku 1989 měnil (zajímavá bude především analýza Palachova týdne a výročí srpnové okupace). Na analýze tří klíčových událostí roku 1989 se pokusím zjistit, zda a jak se oficiální média postupně vymaňovala z úlohy pouhé hlásné trouby režimu k nezávislejší a kritičtější poloze.

Pro tuto práci budou klíčová dvě zjištění. První bude role neoficiálních informačních zdrojů (opozice, Svobodná Evropa, Hlas Ameriky), druhým postupná proměna oficiálních médií. Ta ostatně často (byť nepřímo) reagovala na to, co se objevilo ve vysílání Svobodné Evropy. Informační válka mezi režimem a opozicí, která

v Československu během roku 1989 probíhala, byla pro pád režimu klíčová. Potvrdit toto tvrzení by měla i má diplomová práce.

Obsah

ÚVOD	4
1. STRUKTURA PRÁCE	6
2. SITUACE V ČESKOSLOVENSKÝCH MÉDIÍCH V ROCE 1989	7
2.1 Oficiální média	9
2.1.1 Československá televize	9
2.1.2 Československý rozhlas	11
2.1.3 Prorežimní tisk	14
2.2 Informační kanály opozice	15
2.2.1 Rádio Svobodná Evropa	17
2.2.2 Samizdatový tisk	18
3. KLÍČOVÉ UDÁLOSTI V ČESKOSLOVENSKU V ROCE 1989 V MÉDIÍCH	22
3.1 Palachův týden	22
3.1.1 Palachův týden v oficiálních médiích	23
3.1.2 Palachův týden v informačních kanálech opozice	29
3.2 Protirežimní protesty na konci srpna 1989	32
3.2.1 Srpnové protesty v oficiálních médiích	35
3.2.2 Srpnové protesty v informačních kanálech opozice	38
3.3 Pád komunistického režimu v Československu v listopadu 1989	41
3.3.1 Listopad 1989 v oficiálních médiích	42
3.3.2 Listopad 1989 v informačních kanálech opozice	47
4. ROLE MÉDIÍ V ROCE 1989 PODLE PAMĚTNÍKŮ REVOLUCE	53
4.1 Role médií očima pamětníků žijících v Praze	54
4.1.1 Pohledem šéfredaktora Studentských listů	54
4.1.2 Pohledem pražských studentů	58
4.1.3 Podhledem pracovnice ministerstva kultury	61
4.2 Role médií očima pamětníků žijících mimo Prahu	62
4.2.1 Pohledem signatáře Charty 77	62
4.2.2 Pohledem organizátora protestů v Klatovech	63
ZÁVĚR	65
SUMMARY	71
PRAMENY A LITERATURA	73
SEZNAM PŘÍLOH	75
PŘÍLOHY	76

Úvod

Přelom let 1989 a 1990 je pro bývalé Československo i další státy někdejšího východního bloku symbolem znovunabytí svobody a demokracie. Pád „železné opony“ znamenal návrat k demokratickému uspořádání a přibližování směrem k rozvinutým státům západní Evropy. Během roku 1989 došlo k dramatickým změnám, které zasáhly miliony obyvatel států střední a východní Evropy. Občané po letech utiskování, strachu a posluhování Sovětskému svazu mohli konečně svobodně dýchat. Koncem roku 1989 začala v tehdejším Československu a dalších státech nová éra, éra demokracie.

Během několika měsíců z Československa odešli sověští vojáci, skončila vláda jedné strany a poprvé od dob první republiky byl zvolen nekomunistický prezident. Jak mohlo k tak rychlé změně v Československu dojít? Na toto téma vyšly desítky knih, odborných esejí, napsaly se stovky článků. Cílem této práce je zjistit, v jaké míře k pádu komunistického režimu v Československu přispěla tehdejší média.

Drtivá většina občanů měla přístup jen ke státem kontrolovaným médiím. Nejvýznamnější roli hrála televize, kterou v závěru 80. let sledovalo okolo 90% dospělé populace. Hned za ní byly noviny (zejména prorežimní Rudé právo) a rozhlas (Československý rozhlas).

Tato státní média až do listopadu 1989 šířila nepravdivé informace, zveřejňovala pouze věci, které schválila vládnoucí KSČ. To tehdejšímu režimu značně pomáhalo k udržení moci ve státě a větší kontrole obyvatel. Ač Michail Gorbačov v Sovětském svazu nastartoval politiku glasnosti, oficiální média v Československu se stále držela rigidního normalizačního modelu, který v zemi vládl od začátku 70. let. Přesto se tato „státní“ média během roku 1989 měnila. Díky listopadovým událostem v Československu tato média přestala být řízená komunistickou stranou. To se výrazně projevilo na charakteru jejich zpravodajství. Jedním z cílů této práce je právě zmapování proměny státní televize, rozhlasu i tisku.

Naštěstí už v roce 1989 přibývalo lidí, kteří měli přístup k neoficiálním zdrojům informací (zahraniční televize v příhraničních oblastech, samizdatová

literatura, vysílání Svobodné Evropy či Hlasu Ameriky). Zpravodajství z těchto zdrojů se od těch oficiálních značně lišilo, jak bude dokázáno v následujících kapitolách.

Cílem této práce je analyzovat, jakým způsobem informovala média (oficiální i neoficiální) o klíčových událostech v Československu během zlomového roku 1989 a jak ovlivnila postoj lidí k demonstracím a pokusům občanských aktivit o svržení režimu. Zmapovat kompletní zpravodajství z celého roku 1989 by bylo příliš rozsáhlé. Proto jsem pro účel této práce vybral tři zásadní události: lednové demonstrace během Palachova týdne (15. – 22.1. 1989), výročí srpnové okupace (19. – 27.8.) a události odstartované 17. listopadem (17. – 29.11.). V této době docházelo k největším konfliktům mezi protestujícími občany a příslušníky státních bezpečnostních složek. Pro další vývoj v Československu jsou tyto události naprosto klíčové.

Až do 17. listopadu ve státem ovládaných médiích vládla přísná cenzura, díky čemuž se jejich zpravodajství značně lišilo od reálného průběhu událostí. Lidé, kteří se zúčastňovali demonstrací proti režimu, byli nazýváni rozvraceči socialismu vysoce nebezpečnými pro stát. O protestních akcích se zejména na začátku roku 1989 informovalo velmi zkresleně, což přispívalo k dezinformovanosti zejména mimopražského obyvatelstva (demonstrace probíhaly téměř výlučně v hlavním městě).

Zajímavé je srovnání státních a nestátních médií, která se i za velmi těžkých podmínek snažila občanům přinášet pravdivé informace. S postupujícím časem jejich vliv stále vzrůstal, lidé „socialistickému“ vysílání tehdejšího rozhlasu či televize přestávali věřit a raději se snažili naladit zahraniční kanály.

Práce by měla odpovědět na tři základní otázky. Do jaké míry se zpravodajství státních médií lišilo od skutečné reality? Jaké informace podávala neoficiální média a jakým způsobem je předávala k občanům? Jak se zpravodajství během roku 1989 postupně měnilo? Odpovědmi na tyto otázky bychom měli získat celkový obraz o situaci v médiích v závěru 80. let a jejich vlivu na občany Československa, potažmo na svržení komunistické vlády během roku 1989.

1. Struktura práce

V úvodu práce je charakterizována mediální situace v Československu na konci 80. let. Vytvořím seznam nejvýznamnějších oficiálních deníků, magazínů, rozhlasových stanic, popíšu obsah a charakter jejich zpravodajství. Podrobněji se zastavím u Československé televize, Československého rozhlasu a Rudého práva jakožto nejvýznamnějších státem ovládaných médií tehdejší doby.

Zaměřím se také na neoficiální média. Jak už jsem uváděl, jejich vliv během 80. let neustále vzrůstal. Stejně jako u oficiálních médií i v této kategorii zmíním nejvýznamnější zahraniční stanice, deníky či časopisy tehdejší doby. Zvláště se budu soustředit na rádio Svobodná Evropa a Lidové noviny jakožto nejvýznamnější informační kanály opozice. Zároveň nastíním, jak se informace, které necenzurovala státní moc, mezi občany šířily. Vedle samizdatových periodik či zahraničních rozhlasů byla velice důležitá i tzv. šeptanda. Lidé si zprávy často předávali mezi sebou ústně, mnohdy se tímto způsobem informace o aktivitách opozice šířily mnohem efektivněji než prostřednictvím různých periodik.

Stěžejním tématem práce je mediální charakteristika tří nejvýznamnějších událostí roku 1989. Analyzuji, k čemu během Palachova týdne, srpnového výročí sovětské okupace a listopadových dnů v Československu došlo. Následně uvedu, jak o těchto třech zásadních událostech informovala vybraná oficiální a neoficiální média.

Budu zkoumat zpravodajství z vybraných tří období (15. – 22. 1., 19. – 27. 8., 17. – 29. 11.). Pro účel práce provedu rešerši výtisků Rudého práva ze zmiňovaných období. Zpravodajství režimem ovládaného deníku porovnáám s informacemi, které podávala neoficiální média, potažmo jak se o zmíněných událostech vyjadřovala opozice. Ze samizdatového tisku se zaměřím na Lidové noviny, nejvýznamnější periodikum opozice (vzhledem k tomu, že se jednalo o měsíčník, prozkoumám vydání z ledna, února, srpna, září, listopadu a prosince).

Ve zpravodajství Československé televize zmapuji obsah hlavní zpravodajské relace, Televizních novin, u Československého rozhlasu projdu

záznamy z Rozhlasových novin. Z opozičních informačních kanálů využiji jako zdroj dat hlavní relaci rádia Svobodná Evropa, pořad Události a názory. Zpravodajství Svobodné Evropy je pro účel této práce hodně důležité, jeho prostřednictvím se informace ze strany opozice dostávaly k občanům nejvíc.

Práci doplní pohled vybraných pamětníků revoluce na roli tehdejších médií. Vzhledem k tomu, že v závěru 80. let ještě nebyla k dispozici relevantní data o sledovanosti, poslechovosti a čtenosti jednotlivých médií, je názor osob, kteří revoluci zažili na vlastní kůži, opodstatněný. Jejich pohled doplní obrázek o tom, jakou roli média ve sledované době hrála.

Díky syntéze analýzy vybraných médií a analýzy pohledu aktérů revoluce budu moci stanovit závěry práce. Jak velký rozdíl byl ve zpravodajství tehdejších televizí, rozhlasových stanic, deníků i časopisů (především mezi oficiálními a neoficiálními informačními kanály)? Jakým způsobem se jednotlivá média během roku 1989 vyvíjela? V jaké míře se informace k občanům dostávaly? A do jaké míry se média podílela na pádu tehdejšího režimu? To vše jsou otázky, na které by tato práce měla nalézt odpověď.

2. Situace v československých médiích v roce 1989

Oficiální média v Československu byla do roku 1989 ovlivněna obrovskou cenzurou. Šlo o propracovaný systém předběžné cenzury a autocenzury, který byl hodně postaven na tom, kdo v médiích pracuje, takže nějaké následné cenzury už vlastně nebylo třeba. Ač docházelo k postupnému uvolňování poměrů, hlavní roli hrála státem ovládaná periodika, rozhlas a televize. Nejvýznamnějšími médii tehdejší doby byla Československá televize, Československý rozhlas a tištěné Rudé právo.

Vedle těchto mediálních „hegemonů“ fungovaly i další magazíny, noviny či rozhlasové stanice. Můžeme je rozdělit do dvou velkých skupin. Státem povolených (a komunistickou stranou pečlivě kontrolovaných, mnohdy přímo ovládaných) oficiálních médií a neoficiálních médií šířených samizdatem či prostřednictvím rozhlasových stanic, které vysílaly ze zahraničí.

Informační zdroje samozřejmě nebyly tak pestré jako dnes. Zpravodajství bylo přísně cenzurované, neúplné a často i zkreslené. Zpravodajství zahrnovalo informace, které podporovaly politiku vládnoucí komunistické garnitury. Lidé se dozvídali především o dění ve východním bloku (pokud možno v pozitivně laděném tónu), zpravodajství ze Západu se překrucovalo či odsunovalo na okraj zájmu médií.¹

K lidem se tedy dostávaly neúplné či nepravdivé informace. To mělo za cíl jediné – podporovat pozici KSČ a udržet její vedoucí postavení v zemi. Strana povolovala šířit pouze informace, které byly v souladu s její politikou a pomáhaly jí udržet u moci. V souvislosti s tím si leckdo vzpomene například na reportáže či články o 130% plnění plánu československých zemědělců, úspěších polské elektroniky či podrobném zpravodajství ze sjezdů sovětské komunistické strany.

Rozdílná byla situace v neoficiálních médiích. Ta (často v jejich čele stáli signatáři Charty 77) se k lidem snažila dostat necenzurované, úplné zpravodajství a oponovat tak mnohdy lživým informacím z oficiálních médií. Toto neoficiální zpravodajství se mezi lidmi šířilo prostřednictvím samizdatové literatury či rozhlasových stanic vysílajících mimo české území.

Významnou roli hrálo i ústní předávání informací mezi lidmi. Občané, kteří zpravodajství státních médií věřili čím dál tím méně, si často mezi sebou vyprávěli o tom, co zaslechli například ve vysílání zahraničních rozhlasových stanic (především Svobodná Evropa, Hlas Ameriky). To z hlediska šíření informací hrálo v tehdejší době podstatnou roli.²

Vliv neoficiálních médií během druhé poloviny osmdesátých let neustále vzrůstal, ač se jejich šíření snažili komunisté všemožně bránit (rušení signálu rozhlasových stanic, zadržování výtisků samizdatů, tvrdé postihy vůči lidem, které zpravodajství vyráběli či je jen doma přijímali).

K 1. prosinci 1988 došlo k vypnutí tzv. rušiček, které bránily šíření vysílání zahraničních rozhlasových stanic. V osmdesátých letech se na rušení

---

¹ Viz. kapitoly 2.1, 2.2 a následné rešerše jednotlivých periodik, rozhlasových stanic a televize

² Viz. rešerše neoficiálních informačních kanálů v následujících kapitolách

signálu rozhlasových stanic podílelo 117 vysílačů.³ Díky zrušení rušiček pak mohli občané lépe poslouchat zahraniční stanice, čímž značně vzrostl jejich vliv.

2.1 Oficiální média

2.1.1 Československá televize

Československá televize byla až do roku 1989 monopolním audiovizuálním médiem. Od začátku normalizace, kdy se jejím ústředním ředitelem stal Jan Zelenka, znovu nastalo období vysílání lživých, propagandistických a tendenčních pořadů ve spolupráci s ministerstvem vnitra. Stav v médiích se vrátil před rok 1968, kdy byla situace dost podobná.⁴ Televize se v 70. a 80. letech stává mocensko-politickým nástrojem normalizačního vedení strany. Funguje zde přísná cenzura, kádrování, pracovníci jsou odměňováni dle angažovanosti pro politiku KSČ.

Snaha změnit fungování televize (zkvalitnění po technické stránce a zvýšení propagandistického potenciálu) přišla v roce 1985 s tzv. Dokumentem o rozvoji Československé televize do roku 2000. V dokumentu se zdůrazňuje potřeba rozvoje televizní vysílací a výrobní technologie, modernizace technické základny televize. Cíl byl jasný - pokusit se konkurovat prudkému rozvoji audiovize v západních státech. Televize kvůli tomu rozšířila programovou nabídku na tři okruhy, snažila se zintenzivnit výměnu pořadů se socialistickými zeměmi, především se Sovětským svazem, a do roku 2000 vytvořit společný program *Intervize*.⁵

Podle dokladu o programové skladbě ČST zabíralo největší plochu ve vysílání zpravodajství (15,9 %), kde převažovaly informace ze zemí RVHP. Celkový počet zaměstnanců ČST na konci roku 1987 činil 9451 zaměstnanců, legitimaci komunistické strany vlastnilo 16,6 % pracovníků. Mezi redaktory to bylo mnohem vyšší číslo, tento údaj zahrnuje všechny pracovníky ČST (včetně

---

³ Pacovský (1993): *Na vlnách rozhlasu*, s. 134

⁴ Cysařová (1999): *Československá televize 1985 – 1990*, str.6

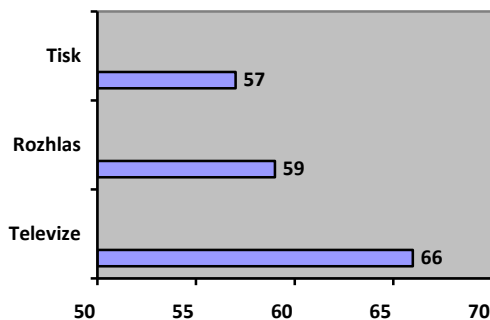
⁵ Cysařová (1999): *Československá televize 1985 – 1990*, str.7

⁶ Cysařová (1999): *Československá televize 1985 – 1990*, str.10, 20, 34

uklízeček, údržbářů a dalších pozic, kde se stranická legitimace tolik nevyžadovala). Řada redaktorů patřila mezi agenty STB. První program pokrýval 94,9 % území republiky, druhý 73,5 %. Průzkum z dubna 1989 ukázal, že denně sledovalo televizi 66 % dotázaných, rozhlas poslouchalo 59 % a tisk četlo 57 %. V témže průzkumu 27 % občanů přiznalo sledování stanic z Rakouska a NSR. I tahle čísla potvrzují tezi, že vliv televize byl o něco větší než moc tisku či rozhlasu.⁶

Jaká média denně sledovali občané v roce 1987 (v procentech)

Televize byla téměř do konce totalitního režimu jeho poslušným pomocníkem. Funkcionáři KSČ rozhodovali o obsazení téměř všech pozic, velkou roli u přijímání zaměstnanců hrály kádrové posudky. Ani v tematickém plánu vysílání pro rok 1989 se neprojevovaly známky glasnosti. V televizi fungovala přísná autocenzura, jakoby neexistovaly například zábavné pořady ze šedesátých let a někteří tvůrci. Televize mystifikovala diváky v pořadech o roce 1968, příslušníky Charty 77 považovala a prohlašovala za zločince a ničitele socialistického státu.

ČST manipulovala i se zpravodajstvím o událostech v roce 1989, například o Palachově týdnu či srpnovém výročí okupace.⁷ Oproti Československému rozhlasu ČST nakonec dokázala reagovat na revoluční události po 17. listopadu. Masakr studentů na Národní třídě odstartoval v televizi změny, které vedly k tzv. „garážovým“ stávkám a postupnému zahájení objektivního, necenzurovaného zpravodajství (podrobněji v následujících kapitolách).

---

⁷ Viz. kapitoly 3.1.1 a 3.2.1

2.1.2 Československý rozhlas

Československý rozhlas byl v 80. letech samostatnou organizací s celostátní působností. Podle tehdejší legislativy „vyvíjel svoji činnost a plnil své úkoly podle směrnic a pokynů Komunistické strany Československa a jejích řídicích orgánů. Byl jedním z masových sdělovacích prostředků, který napomáhal socialistickému státu plnit jeho politicko-organizační a kulturně výchovnou funkci při budování rozvinuté socialistické společnosti.“⁸ Už z této charakteristiky je patrné, že vysílání rozhlasu fungovalo pod patronátem komunistické strany.

Československý rozhlas v praxi (podobně jako Československou televizi) řídilo ideologické oddělení ústředního výboru KSČ (v jehož čele v té době stál Jan Fojtík). Vedení rozhlasu (ústředním ředitelem byl od roku 1970 Ján Riško) dostávalo přímé direktivy od vlády ve formě usnesení, nebo od již zmiňovaného ideologického oddělení KSČ. Na konci 80. let v něm pracovalo na 4700 zaměstnanců, z nichž téměř 30% patřilo mezi členy nebo kandidáty KSČ (nejvyšší podíl členů KSČ byl ve zpravodajství – přes 50%). Fungovalo kádrování, redaktoři museli splňovat přísnou odbornou a zejména politickou kvalifikaci (zejména kladný vztah ke KSČ).

V roce 1989 vysílal Československý rozhlas 174,3 hodin programu denně (z toho 136,7 domácího vysílání). Domácí vysílání tvořilo šest vysílacích okruhů, z toho dva celostátní (Hvězda, Melodie) a čtyři národní. Celostátní okruh Hvězda vysílal 24 hodin denně, procentuální podíl slova a hudby byl 72:28. Druhý celostátní okruh Melodie vysílal denně od 16.30 do 24:00 hodin převážně vážnou hudbu pro velké městské aglomerace. Od 4. září 1989 začal vysílat nový celostátní okruh EM určený pro mladé posluchače. Šlo o živě moderovaný osmihodinový blok vysílaný od 15 do 23 hodin. Dvě třetiny času zabírala hudba pro mladé. Národní okruhy Praha a Bratislava byly všeobecně zaměřené stanice

---

⁸ Ješutová, Nováková (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*, str. 8

určeny nejširší posluchačské skupině, procentuální poměr slova a hudby byl 45:55.⁹

Československý rozhlas jakožto jedno z hlavních prostátních médií od nástupu normalizace fungoval jako nástroj propagandy. Sloužily k tomu hlavně zpravodajství a publicistika. Zdůrazňovaly se zde úspěchy socialistické společnosti, promlouvaly osobnosti podporující politiku komunistické strany a vybíraly se takové aktuální zprávy, které propagovaly socialistickou společnost (ekonomická agitace, ideologické působení na posluchače). Občan – posluchač měl zkrátka být rozhlasovým vysíláním soustavně přesvědčován o správnosti a nutnosti normalizačních opatření a celého politického systému, zároveň bylo cílem mu informace podávat přitažlivou formou.¹⁰

V druhé polovině 80. let po spuštění perestrojky v Sovětském svazu se objevila snaha změnit poměry i v Československém rozhlase. Víceméně však šlo pouze o změny kosmetické, poměry se ve skutečnosti příliš nezměnily. Došlo ke změnám na některých vedoucích postech. Odešli konzervativní komunisté, kteří byli většinou dosazeni do funkcí na začátku normalizace (ředitel Českého rozhlasu Karel Hrabal, ředitel útvaru kádrové a personální práce Vladimír Vondrášek, ředitel zahraničního vysílání Karel Šimon). Nižší funkce nebyly obsazovány pouze straníky, začal se více klást důraz na odbornost.

Postupně se lepšilo i technické vybavení rozhlasu, jež přispělo ke zkvalitnění celkového vysílání. Pozvolna se měnila i programová struktura zpravodajství. Do vysílání se zařazovaly pořady, které měly za úkol propagovat socialistickou přestavbu a získat pro ni podporu občanů (např. Tribuna hrdinů naší doby, Kroky přestavby, Budoucnost začíná dnes). Přesto byl rozhlas nadále „hláskou troubou“ komunistické strany a její vlády.¹¹

S blížícím se listopadem roku 1989 se situace v Československém rozhlase dále měnila. V souvislosti s událostmi okolo Palachova týdne (viz. kapitola 3.1) došlo k zadržení několika pracovníků rozhlasu, kteří se o průběhu

---

⁹ Ješutová, Nováková (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*, str. 17

¹⁰ Ješutová, Nováková (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*, str. 12, 13

¹¹ Ješutová, Nováková (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*, str. 12, 13

demonstrací v tomto období snažili informovat objektivně. Ti oproti zvyklostem z dřívějších let nebyli ze zaměstnání propuštěni, došlo pouze k varovnému napomenutí. Přesto rozhlas vysílal především pořady hájící socialistický režim, opoziční hnutí dál tvrdě kritizoval.

Sdělovací prostředky včetně Československého rozhlasu začaly o aktivitách opozice více informovat (ty oficiální značně zkresleně a většinou negativně). Díky tomu, že v roce 1988 došlo k zastavení tzv. rušiček, nebyl problém poslouchat zahraniční stanice, které dění v Československu věnovaly značnou pozornost.

Pro ilustraci: Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, BBC a další stanice odvysílaly od srpna 1988 do srpna 1989 celkem 516 příspěvků o aktivizaci opozičního hnutí v ČSSR. V listopadu 1989 podle tehdejších údajů výzkumu veřejného mínění přiznávalo poslech zahraničních stanic 43 % dotázaných, informovanost o jejich vysílání potvrdilo dokonce 85 %. Občané se též domnívali, že západní sdělovací prostředky mají oproti Československému rozhlasu vyšší věrohodnost, pohotovost i obsažnost vysílání.¹² Vzhledem k počtu lidí, kteří měli informace z „opozičních“ médií, nemohly oficiální sdělovací prostředky existenci nezávislých iniciativ ignorovat.

Československý rozhlas se stejně jako ostatní prostátní média o činnostech opozice vyjadřoval negativně. Od počátku roku 1989 vyvíjel snahy co nejvíce zdiskreditovat Chartu 77, komentátory zahraničních stanic a další představitele opozice. Patrné to bylo zejména od dubna 1989, kdy ústřední ředitel Československého rozhlasu Ján Riško rozhodl o posílení kontrapropagandistického obsahu zpravodajství. KSČ například zakázala zařazovat do vysílání hudbu tehdy populárního Michaela Kocába, člena skupiny Pražský výběr a později jednoho z klíčových aktérů událostí v listopadu 1989. Opatrný postup volilo vedení rozhlasu při informování o dění v Polsku, Maďarsku a NDR. Rozhlas si sice uvědomoval nutnost změn, přesto dál šířil mylné informace ve prospěch komunistického režimu.

---

¹² Krejčí, Oskar (1991): *Proč to prasklo aneb hovory o demokracii a „sametové“ revoluci*. Str. 57

Situace se lehce změnila až s příchodem nového ústředního ředitele Karla Kvapila (do té doby ředitele Českého rozhlasu), který patřil mezi Riškovy kritiky a oponenty. Ten nabádal pracovníky rozhlasu, aby v době srpnového výročí sovětské okupace nevolili příliš ostrý propagandistický tón a intervenci z roku 1968 příliš neobhajovali. Přesto bylo vedení Československého rozhlasu stále hodně vzdálené realitě a o dění v republice zdaleka neinformovalo objektivně.¹³

Československý rozhlas selhal i během listopadu 1989. Z oficiálních médií nejdéle respektoval linii, kterou určila komunistická strana. A když už redaktoři chtěli o událostech informovat pravdivě, zabránilo jim v tom vedení rozhlasu. Na rozdíl od Československé televize či tisku, rozhlas jako jediné oficiální médium nedokázal po 17. listopadu na revoluční období adekvátně zareagovat.

2.1.3 Prorežimní tisk

Nástup normalizace v roce 1969 zasáhl i do struktury a systému vydávání periodického tisku. Vedle personálních čistek režim přistoupil i k zákazům vydávání desítek titulů, zejména časopisů. Zrušeny byly například Studentské listy, Reportér, Listy, Politika, Dějin a současnost, Zítřek či Orientace. Už s nástupem do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 Gustav Husák uvedl, že pokud má strana plnit roli vedoucí politické síly v zemi, musí si zajistit rozhodující vliv na tisk, rozhlas i televizi. V redakcích provedl personální opatření, které měly vést k „očistě stranického tisku.“ Díky dosazení prověřených kádrů ze strany KSČ pak ani nebylo nutné v oficiálních tiskovinách provádět cenzuru.¹⁴

Hlavním periodikem byl režimem ovládaný deník Rudé právo. Po roce 1969 se vrátil na pomyslný vrchol mezi tištěnými médii. Určoval hlavní agendu, základní postoje k hodnocení událostí a jejich interpretaci. Ostatní deníky se linii Rudého práva musely podřídít. Šéfredaktor v roce 1989 Zdeněk Hoření byl dokonce členem sekretariátu ÚV KSČ. Výtisky Rudého práva povinně odebírala téměř všechna tehdejší pracoviště (fabriky, továrny, ekonomické instituce, apod.)

---

¹³ Ješutová, Nováková (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*, str. 19

¹⁴ Končelík a kol. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*, str. 213

Jako ústřední deník ÚV KSČ mělo Rudé právo garantováno nejvyšší náklad, který se pohyboval okolo jednoho milionu výtisků denně. Kolik lidí ho skutečně četlo, se dá určit velice těžko. Kvalita jeho zpravodajství byla diskutabilní. Lidé články Rudého práva brali s velkou rezervou. A čím více měli občané přístup k jiným informačním kanálům (samizdatový tisk, vysílání zahraničních rozhlasových stanic a televizí), tím méně příspěvkům, které se objevovaly na stránkách novin, věřili.

Vedle Rudého práva existovaly i další státem přímo vydávané deníky. Základem struktury periodického tisku byl ústřední tisk (celostátně vydávaná periodika), vedle něj vycházely i regionální tituly. V kategorii ústředního tisku vycházelo šest plnoformátových (celoplošných) deníků: Rudé právo, Lidová demokracie, Svobodné slovo, Mladá fronta, Práce, Zemědělské noviny. Vedle nich existovala i celá řada časopisů (Tribuna, Svět socialismu, Stadion) či večerníků (Večerní Praha, Brněnský večerník, Ostravský večerník). Časopisy byly žánrově velice odlišné. Například Tribuna byla jednoznačně ideologickým periodikem, Stadion sportovním. Ten byl ze všech časopisů ideologicky nejméně postižen.¹⁵

Podle údajů Statistické ročenky kultury za rok 1989 v Československu vycházelo celkem 30 deníků, 276 týdeníků, 175 čtrnáctideníků, 351 měsíčníků a celkem 1 086 časopisů.¹⁶ Pro účel této práce je nejdůležitější zkoumat zpravodajství Rudého práva jakožto hlavního deníku určujícího linii stranického tisku.

2.2 Informační kanály opozice

Během druhé poloviny 80. let projevovali čeští občané stále častěji nespokojenost s vládou KSČ. Jedním z důvodů byla špatná ekonomická situace v zemi, kdy úroveň národního hospodářství nestačila potřebám občanů. Podněty k politickým a veřejným vystoupením proti normalizačnímu režimu přišly nejprve ze Sovětského svazu. Politika glasnosti a perestrojky, kterou začal

---

¹⁵ Končelík a kol. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*, str. 215, 216

¹⁶ Foltýnová, M., Obedková, V. (1989): *Statistická ročenka kultury 1989*, str.72

uplatňovat Michail Gorbačov v Sovětském svazu, vzbudila naděje československých občanů na změny. Díky postupné realizaci politiky nevměšování však Gorbačov v Československu nechal u moci představitele tvrdého, normalizačního křídla, místo aby pomohl k moci reformátorům.¹⁷

Když přijel Gorbačov v roce 1987 do Československa, lidé jeho návštěvu přivítali s velkým očekáváním. Doufali, že se vyjádří k srpnové intervenci v roce 1968 a že se bude distancovat od vedení KSČ, které se k moci dostalo a udržovalo pouze se sovětskou podporou. Gorbačov však zklamal a nic takového neučinil. Lidé pak začali svou nespokojenost a požadavky dávat stále více najevo veřejně, čímž se stávali důležitou součástí opozičního hnutí, které v té době představoval disent. Přelom v přechodu od pasivity k veřejným projevům nespokojenosti představuje polovina roku 1988, kdy se občané u příležitosti výročí 21. srpna masově zúčastnili první demonstrace po 19 letech.¹⁸

Velké rozhořčení vyvolal v lidech zásah bezpečnostních sil proti demonstrantům v lednu 1989. To mělo za následek podepisování nejrůznějších petic. Například Petice československých občanů k událostem z 15. – 21. ledna, která odmítala „lživou kampaň rozpoutanou k těmto událostem československými sdělovacími prostředky“, nasbírala do konce dubna 1989 celkem 5 066 podpisů.

Velký ohlas měla také akce za propuštění Václava Havla, který byl zatčen během lednových protestních akcí v Praze. Nezávislé hnutí Iniciativa kulturních pracovníků, kde figurovaly desítky známých osobností (viz. kapitola Palachův týden), zaslalo předsedovi vlády ČSSR dopis protestující proti zatčení Havla a žádající dialog se společností. Do konce února 1989 se k němu přihlásilo několik tisíc občanů. Vyvrcholením této formy vyjadřování nespokojenosti byla petice Několik vět (připravená skupinou disidentů za aktivní účasti Václava Havla), kterou do listopadu 1989 podepsalo na 40 000 občanů. Písemné protesty se staly

---

¹⁷ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 56

¹⁸ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 57

nejmasovějším veřejným projevem občanů. Zejména díky tomu, že byly mírnější formou odporu, neboť se signatáři nedostávali do přímého kontaktu s mocí.¹⁹

Informace o těchto a dalších formách protestních akcí (například demonstrace chystané na leden, srpen, říjen, později i listopad 89) bylo nutné rozšířit k co největšímu počtu občanů. K tomu sloužila samizdatová literatura, zahraniční rozhlas a další informační kanály, které měla opozice k dispozici. Samotné programy a činnost nezávislých skupin nevypovídají o jejich vlivu na obyvatelstvo.

Dodnes nejsou známy přesné údaje o nákladech samizdatových časopisů, neví se, kolik lidí je četlo a jak ovlivňovaly jejich názory a postoje (lidé si samizdatové výtisky často mezi sebou půjčovali, proto jsou údaje o nákladu jednotlivých vydání značně zavádějící). Velkou a nenahraditelnou roli však sehrály zahraniční stanice Hlas Ameriky, BBC a Svobodná Evropa. Zvláště od doby, kdy přestaly být rušeny. Především jejich prostřednictvím se široká veřejnost dovídala o činnosti a cílech nezávislých skupin. Bez jejich působení by disent zůstal ghettem až do listopadu 1989.²⁰

2.2.1 Rádio Svobodná Evropa

Rádio Svobodná Evropa (RFE) hrálo mezi lety 1949 – 1989 nezastupitelnou úlohu v rozrušování komunistické nadvlády v zemích střední a východní Evropy i v Sovětském svazu. Výraznou měrou přispělo k pádu komunistické diktatury. Neexistovala zde cenzura ani autocenzura, která vládla v Československu dlouhých 40 let. Stanice byla založena v roce 1949, provoz zahájila 1. května 1951. Prvním ředitelem české sekce RFE byl Ferdinand Peroutka, asi nejvýznamnější osobnost historie rozhlasu. Rádio se zaměřovalo na politickou, hospodářskou, sociální a kulturní situaci v zemích východního bloku.²¹

RFE sledovalo informace zahraničních agentur a stanic (BBC, CNN, německé rozhlasové stanice), provádělo monitoring československého tisku,

---

¹⁹ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 59, 60

²⁰ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 75

televize i rozhlasových stanic. Díky tomu nabízelo mnohem celistvější zpravodajství, než které probíhalo v oficiálních československých médiích.

Po sovětské okupaci v roce 1968 odešlo z Československa mnoho lidí, mezi kterými byla řada významných novinářů známých kritickým postojem ke komunistickému režimu. Ti našli uplatnění v RFE. Byli mezi nimi například Sláva Volný, Josef Jedlička, Karel Jezdinský, Pavel Pecháček či kontroverzní agent StB Pavel Minařík. Ten patřil do úplně jiné kategorie lidí než zmiňované osobnosti rádia. V roce 1969 ho StB vyslala do Německa, v Mnichově pracoval jako redaktor RFE. V roce 1976 se vrátil zpátky do Československa, kde byl komunistickým režimem využit pro diskreditační kampaň proti stanicí.

Do rádia později přišli další osobnosti, například oblíbení zpěváci Karel Kryl či Yvonne Přenosilová. Ti dobře znali poměry v Československu a jejich příchod se pozitivně projevil na vysílání RFE. Především u Karla Kryla byla důležitá jeho tvorba, která dokázala sjednotit i ty, kteří jinak RFE neposlouchali.²²

RFE hrálo výraznou úlohu i v informování o průběhu událostí v Československu v roce 1989. Jeho prostřednictvím opozice svolávala protestní akce, předčítala texty ze samizdatu, předkládala občanům další necenzurované informace. Poslech RFE byl v období normalizace oficiálně zakázaný, přesto si ho na svém přijímači ladilo čím dál více občanů. S koncem rušiček k němu měl přístup téměř každý. Díky tomu se stal nejdůležitějším informačním kanálem opozice. Jeho nespornou výhodou byla i aktuálnost rozhlasového vysílání, díky které mohlo reagovat na průběh událostí během revolučních dnů.

2.2.2 Samizdatový tisk

Samizdatový tisk sám o sobě neměl takový význam jako zmiňované rozhlasové stanice. Nezávislá periodika se vydávala v nesrovnatelně menším počtu (i když přesné údaje nejsou známy) než například stranické Rudé právo. Navíc samizdat nevydával žádný deník, který by na informace Rudého práva

---

²¹ Sedláček, Karel (1993): *Volá Svobodná Evropa*, str.9

²² Sedláček, Karel (1993): *Volá Svobodná Evropa*, str.96

mohl aktuálně reagovat. Příspěvky ze samizdatových periodik byly často předčítány v zahraničních rozhlasových stanicích, ve kterých je občané zaznamenali víc než přímo na stránkách samizdatu.

Samizdatová periodika se stala nedílnou součástí aktivit opozice, až do konce normalizace vytvářela komunikační alternativu k režimem ovládaným médiím. Počátky samizdatu se datují už k první polovině 50. let. Nový impuls pak znamenalo obnovení cenzury s nástupem normalizace. První samizdatová periodika na počátku 70. let měla spíše charakter sborníků a almanachů, jejichž vydání bylo nepravidelné. Jejich rozvoj je spojen až se vznikem Charty 77. V řadách signatářů Charty byla celá řada publicistů a novinářů.²³

Signatáři Charty byli v oficiálních médiích tvrdě napadáni. Tisk, rozhlas i televize proti nim vedly lživou propagandu, za svoji činnost byli často perzekuováni a stíháni. Přesto se Charta stala mocným impulsem pro rozvoj samizdatových aktivit. Začala vznikat neoficiální periodika různých formátů i zaměření. Jejich vydávání bylo značně komplikované, muselo se utajit před represivním aparátem režimu, muselo se zajistit i po technické, finanční a obsahové stránce. To představovalo hlavní důvod, proč se výtisky nemohly dostat k takovému počtu občanů a těžko mohly konkurovat oficiálně vydávaným periodikům. Nejčastěji se vydávaly měsíčníky, čtvrtletníky či almanachy s nižší periodicitou.²⁴

Neoficiální periodika měla různá zaměření. Většinou to byly knihy či časopisy orientované na kulturu, filozofii, teologii, historii, apod. Ty přinášely texty zaměřené na nějaký obecnější či historický problém, nikoliv na běžné zpravodajství. Tyto „nezpravodajské“ texty měly obrovský význam, neboť zpravidla usvědčovaly ze lži režimní výklad dějin, polemizovaly s oficiální ideologií, ateismem apod. Vedle nich existovaly informační bulletiny – Informace o Chartě 77 (zkráceně Infoch). Ty vydávala skupina signatářů Charty okolo Petra Uhla. Zprvu jednou za tři týdny, pak jednou měsíčně, později už jako čtrnáctideník. Fungovaly i časopisy reagující na zahraniční politiku, časopisy

---

²³ Končelík a kol. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*, str. 220

²⁴ Končelík a kol. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*, str. 220

z uměleckého či sportovního prostředí. V období normalizace podle odhadů vycházelo celkem 200 nezávislých titulů.²⁵

Asi nejvýznamnějším neoficiálním titulem byly Lidové noviny. Tradiční československé periodikum s více jak stoletou tradicí bylo trnem v oku komunistů. Už za první republiky patřily „Lidovky“ k nejvýznamnějším deníkům. Staly se jedním z nástrojů vytváření politické kultury tehdejší doby. Soustřeďovali se kolem nich významné osobnosti tehdejší doby (bratři Čapkové, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka).

Komunisté po roce 1945 spatřovali v Lidových novinách velké politické nebezpečí a dělali všechno pro to, aby byl jeden z mála svobodně píšících deníků zakázán. Po soustavném tlaku přestaly v roce 1953 Lidové noviny vycházet úplně. Po neúspěšném pokusu o obnovení tradičního deníku v roce 1968 se k odkazu „Lidovek“ vrátili až představitelé Charty 77. Jméno Lidových novin si vybrali tvůrci nejvýznamnějšího pokusu o vydávání necenzurovaného periodika. Lidové noviny se znovu staly symbolem svobodného demokratického tisku. V tom pokračovaly i po listopadu 1989, kdy jako první rozbily společenství tiskovin vydávaných v období komunistického režimu.²⁶

První číslo obnovených Lidových novin vyšlo 1. ledna 1988. Na tvorbě obnoveného listu, který začal vycházet jako měsíčník, se podíleli například Václav Havel, Jiří Dientsbier, Petr Pithart, či Jiří Ruml. Tedy osobnosti, které hrály významnou roli při pádu komunistického režimu. To, jak Lidové noviny informovaly o klíčových událostech v roce 1989, podrobněji rozeberou následující kapitoly.

V červnu 1989 začal v samizdatu vycházet časopis Sport. Měl nepravidelnou periodicitu, jeho čísla vyšla v červnu, červenci, září a listopadu. Šlo o „nezávislý časopis pro kulturní a společenskou informaci“, nikoliv o sportovní periodikum, jak by se podle názvu mohlo zdát. Přispívali sem například Zbyněk Petráček, Jan Ruml, Václav Benda či Václav Havel.²⁷

---

²⁵ Končelík a kol. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*, str. 227

²⁶ Pernes, Jiří (1993): *Svět lidových novin*, str. 5

²⁷ Stadion (1989): *Rešerše zářijového vydání*. Ročník 1, číslo 3

Neoficiální periodika se vydávala i v zahraničí. Patřil sem například časopis československé opozice *Listy*. Ten začal vycházet (většinou jako dvouměsíčník) v roce 1970 v Římě. Jednalo se o časopis převážně levicové opozice, adresovaný byl především čtenářům v Československu. Přinášel zejména politologické, sociologické a ekonomické studie, komentáře a analýzy, informace o dění v politickém zákulisí a o prosazování vlivu KSČ v různých sférách společnosti, například i v médiích (rubrika *O čem Rudé právo nepíše*). Přispíval do něj například Alexander Dubček, Václav Havel, Zdeněk Mynář a další.²⁸

Důležitým periodikem byl i čtvrtletník *Svědectví*. Ten vycházel zpočátku v New Yorku, pak v Paříži. Významná část nákladu směřovala ilegálně do Československa. Na svých stránkách uváděl překlady článků významných evropských filozofů a politologů (Z. Brzezinski, A. Michnik, J. Rupnik, G.F. Kennan), mapoval také historický vývoj Československa od období první republiky. Komentáře jednotlivých autorů většinou komentovaly praktiky totalitních režimů a upozorňovaly na porušování lidských práv a volaly po liberalizaci ve společnosti států východního bloku.²⁹

V Torontu vycházel dvouměsíčník *Západ* (v redakční radě mimo dalších seděl i Josef Škvorecký). Časopis přinášel zajímavosti ze světa i z Československa, informace z vědy a kultury, přinášel literární, filmové i divadelní recenze. V Mnichově vycházel čtvrtletník *Obrys*, který mapoval kulturní činnost českých autorů v exilu, samizdatu i na oficiální půdě. V Curychu vycházel politický časopis *Reportér*, kam dopisovali autoři snad ze všech zemí, kde žila české emigrace. Na rozdíl od *Svědectví* nebo *Listů* však nebyl určen primárně československým čtenářům, proto na „domácí“ půdě nebyl příliš přijat.³⁰

---

²⁸ Dokoupil, Blahoslav (2002): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů*, str. 120

²⁹ Dokoupil, Blahoslav (2002): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů*, str. 239

³⁰ Přibáň, Michal (1995): *České krajské a exilové časopisy po roce 1945*, str. 30

Pokud bereme v úvahu počet čísel vyšlých v roce 1989, měla zmiňovaná periodika vydávaná v zahraničí na dění v Československu v roce 1989 minimální vliv. Z hlediska dlouhodobého dopadu těchto časopisů byl jejich vliv poměrně velký. Proto do této práce jejich výčet určitě patří.

3. Klíčové události v Československu v roce 1989 v médiích

Pád komunistického režimu v Československu způsobilo několik skutečností. Příčiny můžeme hledat v dění na mezinárodní scéně (události v NDR, Polsku, Maďarsku i v samotném Sovětském svazu, neudržitelné ekonomické situaci či samotné „prohnilosti“ režimu zevnitř). Celý systém se však zhroutil až po vypuknutí občanských protestů, které vyvrcholily masovými demonstracemi v listopadu 1989 a odstartovaly přechod k demokracii v Československu. Nikdo dnes nedokáže odpovědět na to, zda by vláda padla bez protestů, které zejména v Praze během roku 1989 probíhaly. Demonstrace z let 1988/89 jsou neoddělitelnou součástí vývoje, které vedly k pádu komunismu.³¹

Velké protesty (řádově se jich účastnilo alespoň několik tisíc lidí) v Československu proběhly už 21. srpna 1988 v souvislosti s výročí sovětské okupace z roku 1968. Pro účel této práce jsem vybral až největší demonstrace z roku 1989. Jedná se o protesty z tzv. Palachova týdne mezi 15. – 20. lednem, události okolo 21. srpna a dění po 17. listopadu.

3.1 Palachův týden

Demonstrace v průběhu tzv. Palachova týdne začaly v neděli 15. ledna 1989. Československé nezávislé iniciativy na tento den svolaly na Václavské náměstí pietní shromáždění k příležitosti 20. výročí sebeupálení studenta Jana Palacha. Úřady předem ohlášenou akci nepovolily, před jejím zahájením bylo náměstí neprodyšně uzavřeno policejními jednotkami (podle vnitrostranických informací bylo na náměstí přítomno okolo 2 200 policistů a 1 300 milicionářů).

---

³¹ Tůma (1994): *Zítřka zase tady!*, str. 8

Většina představitelů nezávislých občanských iniciativ byla cestou k náměstí zadržena a vzpomínkový akt se na Václavském náměstí nemohl uskutečnit.³²

I přes tyto překážky došlo na Václavském náměstí ke spontánní, protirežimní demonstraci, kterou policie brutálně potlačila. V následujících dnech se na stejném místě uskutečnily další mítinky, které vyvrcholily 21. ledna poutí k hrobu Jana Palacha ve Všetatech. Speciální policejní jednotky s pomocí příslušníků Lidových milic znovu brutálně zasáhly. Během celého týdne došlo k zadržení stovek občanů a významných představitelů Charty 77 (včetně Václava Havla).

Proti následnému zatýkání představitelů nezávislých iniciativ protestoval světový tisk, významné osobnosti kulturního i politického života. Po zásahu proti demonstrantům 21. srpna 1968 šlo o další tvrdý zásah představitelů oficiálního režimu vůči opozici.

Ke svolávání protirežimních demonstrací přispívala i média. Vedle letáků šířených nezávislými iniciativami (vyhotovily jich několik tisíc) se informace o chystaných manifestacích šířily k velkému počtu lidí zejména prostřednictvím zahraničního rozhlasu (Svobodná Evropa, Hlas Ameriky). Paradoxně k tomu přispívala i prorežimní média. Jejich protiopoziční kampaň (zejména před 28. říjnem 1988, 15. lednem a 21. srpnem 1989) měla kontraproduktivní efekt. K připravovaným demonstracím přitáhla pozornost, což se organizátorům manifestací samozřejmě hodilo.³³

3.1.1 Palachův týden v oficiálních médiích

Československá televize (ČST) jako hlavní médium tehdejší doby měla na utváření názorů občanů obrovský vliv. Hlavní zpravodajská relace, Televizní noviny, trvala zhruba půl hodiny a měla velmi podobný formát jako současné zprávy. Po krátké znělce, upoutávce hlavních zpráv přišly jako první na řadu informace z domova, poté souhrn událostí ze zahraničí. Relaci zakončily informace ze sportu a předpověď počasí. Obsahově se zpravodajství oproti

---

³² Suk a kol. (1999): *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985 – 1990*, str. 49

³³ Tůma (1994): *Zítřka zase tady!*, str. 14

současnosti značně lišilo. Hlavní náplní byly informace o činnosti komunistické strany, zasedání různých výborů, komisí, přibývaly i diskuze o tzv. přestavbě socialistického hospodářství (po vzoru SSSR). Zahraniční rubrika se věnovala převážně záležitostem z východního bloku, událostem ze západu nepřikládala takový význam.

Ve vysílání Televizních novin se ČST lednovým událostem na Václavském náměstí pochopitelně musela věnovat. 15. ledna, v den vypuknutí prvních protestů, redakce do zpráv zařadila reportáž přímo z Václavského náměstí. Štáb natočil „několik skupin občanů patřící mezi protistátní živly, které se provokacemi snažily o zneužití dvacátého výročí nesmyslné sebevraždy studenta Jana Palacha.“ Podle slov redaktora za „akcí vyvolávající emoce a narušující pořádek stojí Charta 77 a další protistátní živly podporované diverzními západními centry, především z vysílání rozhlasových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky.“ Tón reportáže posílil vybraný exteriér. Vedle sochy sv. Václava kamera zabrala mladého „pankáče“ se špendlíky v uchu a bundou s nápisem Original American, jak spolu s ostatními demonstranty vyvolává různá hesla a divoce poskakuje. Vedle něj se objevuje příslušník Veřejné bezpečnosti vyzývající demonstranta ke klidu a odchodu z náměstí. Uveřejněná relace měla za cíl jasně ukázat, kdo je na Václavském náměstí v právu.³⁴

V dalších dnech ČST pokračuje v masivní dezinformační kampani pořádané státními médii. 17. ledna uveřejňuje anketu, kde redaktoři ptají „obyčejných Pražanů“ na názor k dění na Václavském náměstí. Odpovědi lidí mají veskrze stejné vyznění. Občané demonstrace odsuzují, vyzývají k ukončení protestů a návratu k práci a každodennímu životu. Prodavače květin na Václavském náměstí podle její výpovědi demonstrace kazí obchody, oslovený dělník zase volá k návratu do práce, hulákání a rozbíjení podle něj žádné problémy nevyřeší.³⁵

---

³⁴ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 15.1. 1989.

³⁵ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 17.1. 1989.

V anketách mezi veřejností ČST pokračovala i v dalších dnech. Redaktoři se ptali na názor studentů, pracovníků ČKD či zasloužilých umělců (hudební skladatel Ladislav Štaidl). Oslovení lidé stáli za zásahy režimu, protesty odsuzovali. Objevily se i reakce ze zahraničí, konkrétně ohlasy z Moskvy či Vídně (v té době tam probíhala konference o dodržování lidských práv v Evropě). Zpravodajové v příspěvcích vesměs zdůrazňovali to, že „agresivní jednání nesmí zbortit nastolenou cestu k socialistické přestavbě.“ O tom, že na Václavském náměstí docházelo k tvrdým zákrokům bezpečnostních složek a nesmyslnému zatýkání, se televize ve vysílání vůbec nezmínila.³⁶

Nejvíce prostoru dostaly události z Václavského náměstí v závěru týdne, ve čtvrtek 19. ledna a v pátek 20. ledna. V těchto dnech ČST odvysílala v Televizních novinách celkem 12 příspěvků. Jak je patrné i na vydání Rudého práva (viz. níže), kampaň proti aktérům protestů ve státních médiích vrcholila. V sobotu navíc ČST přinesla příspěvek ze Všetat, místa hrobu Jana Palacha.

V Československém rozhlasě během Palachova týdne probíhala též obrovská „mediální masáž“ proti iniciátorům a účastníkům demonstrací. Vyplývá to z rešerše Rozhlasových novin, hlavní zpravodajské relace rozhlasu, z období 15. – 24. ledna 1989. Rozhlasové noviny byly půlhodinovým pořadem, ve kterém stanice shrnula nejdůležitější události dne.

V neděli 15. ledna, první den demonstrací u příležitosti výročí smrti Jana Palacha, se na konci první třetiny vysílání (chybí ve výčtu hlavních zpráv dne na začátku vysílání) objevuje zmínka o shromáždění lidí na Václavském náměstí. Zpráva je převzatá z Československé tiskové kanceláře, o průvodu mluví jako o „provokaci dlouhodobě připravenou západními diverzními centry, především západními rozhlasovými stanicemi (Rádio Svobodná Evropa, Hlas Ameriky) a příslušníky Charty 77.“ Zpráva zmiňuje též podle rozhlasu správné a rázné zakročení pořádkových služeb proti demonstrantům, z nichž bylo 91 zadrženo.³⁷

---

³⁶ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 15.1. – 22.1. 1989.

³⁷ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): Rozhlasové noviny, 15.1. 1989

Zajímavé je, že další dva dny v hlavním zpravodajském programu rozhlasu jakákoliv zmínka o dění na Václavském náměstí chybí. Ze strany Československého rozhlasu mohlo jít o snahu celou akci bagatelizovat a co nejméně ji dále „propagovat“. Zde je patrný rozdíl oproti tištěnému Rudému právu, které oba dva dny o akcích na Václavském náměstí informovalo na titulní straně.³⁸

Od středy 18. ledna až do pondělí 24. ledna Československý rozhlas věnuje událostem na Václavském náměstí podstatně víc prostoru. Každý den je v Rozhlasových novinách uveřejněn minimálně jeden příspěvek, který se týká demonstrací v Praze. Z půlhodinového vysílání zabraly zprávy o domácích protestech čtyři až pět minut, většinou se jednalo o nejobsáhlejší zprávu dne. Stanice jako stranické médium drželo jasnou linii. Aktéry demonstrací odsuzovalo, vyzývalo k ukončení protestů a volalo po nekompromisním trestu pro všechny, kteří se akcí zúčastňovali.

Vysílání zahrnovalo v minimální míře zpravodajské popisování událostí na Václavském náměstí. V rozhlase spíše zněly názory lidí, kteří s protesty nesouhlasili (doktoři, profesori na vysokých školách, odboráři z velkých společností jako „zástupci pracujícího lidu“). Jejich prostřednictvím se rozhlas snažil ovlivnit myšlení ostatních občanů. Snažil se dokázat, že aktéři demonstrací chtějí rozvracet republiku a co nejvíce zemi škodit. Prostřednictvím slov důvěryhodných osob, které v rozhlase mluvily, se rozhlas tento názor snažil vštěpovat i posluchačům.³⁹

Všechny příspěvky byly naprosto jednostranné. Stejně jako v Československé televizi či Rudém právu zde nedostali žádný prostor lidé, kteří na Václavském náměstí protestovali, popřípadě se podíleli na jejich organizaci. O zatčení Václava Havla, jednoho z čelních představitelů disentu a Charty 77, nezaznělo ani slovo. Stejně jako o brutálním počínání příslušníků Státní bezpečnosti a Lidových milic, kteří tvrdě zasahovali takřka proti všem, kdo se na Václavském náměstí objevili.

---

³⁸ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): Rozhlasové noviny, 16. a 17. 1. 1989

³⁹ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): Rozhlasové noviny, 15. až 24. 1. 1989

Jak již bylo uvedeno, celý průběh „Palachova týdne“ provázela soustavná dezinformační kampaň v oficiálních sdělovacích prostředcích. Rudé právo už ve čtvrtek 12. ledna uveřejnilo článek s titulkem „Bylo to hazardérství“. Autoři textu upozorňují na možné opakování protisocialistických demonstrací u příležitosti výročí smrti Jana Palacha. Ve zcela tendenčně laděném článku varují před „silami, které před dvaceti lety přivedly Československo na pokraj katastrofy a jejichž vinou došlo k takovým tragédiím, jakou byla smrt Jana Palacha.“⁴⁰

V pondělí (den po brutálním potlačení pochodu na Václavské náměstí) otisklo Rudé právo pouze krátkou zprávu z Československé tiskové kanceláře. Informuje o „rázném zakročení příslušníků Veřejné bezpečnosti s pomocí Lidových milic proti protistátním živlům, které se pokusily o provokaci na Václavském náměstí.“⁴¹ Další den už deník přináší o událostech delší, vlastní článek. V textu s názvem „Záměr je jasný: provokovat k neklidu“ opět odsuzuje „pokus protirežimních sil o zneužití nesmyslné smrti studenta Jana Palacha před 50 lety.“

Ve zkoumaném období (12. – 31. 1. 1989) bylo v Rudém právu uveřejněno celkem 34 příspěvků týkajících se dění na Václavském náměstí během tzv. Palachova týdne. Každý den počínaje pondělím 16. ledna byl v novinách uveřejněn minimálně jeden článek, který se demonstracím věnoval. S přibývajícím počtem lidí, kteří každý den po 16. hodině chodili demonstrovat na Václavské náměstí, přibýval i prostor, který událostem věnoval největší deník v Československu.

Nejvíce prostoru jim Rudé právo věnovalo v pátek 20. ledna a v sobotu 21. ledna, kdy na první a druhé straně listu uveřejnilo pokaždé celkem šest článků. Noviny každý den informovaly o „protisocialistických silách, které se prostřednictvím nepokojů na Václavském náměstí snaží rozvrátit republiku“. Články byly jasně tendenční, s cílem co nejvíc očernit organizátory demonstrací (nezávislé iniciativy a zejména příslušníky Charty 77). Šířením zkreslených informací se Rudé právo snažilo o to, aby zhruba 2 000 demonstrantů, kteří na

---

⁴⁰ Rudé právo (1989): *Bylo to hazardérství*. 12. 1. 1989, ročník 69, číslo 10, str. 2.

⁴¹ Rudé právo (1989): *Zpráva ČTK*. 16. 1. 1989, ročník 69, číslo 13, str. 1.

Václavské náměstí chodili, zbytek republiky odsoudili a k protestům se nikdo další nepřidával.⁴²

Z podrobného zkoumání jednotlivých článků vyplývá, že Rudé právo jednoznačně stálo za příslušníky bezpečnostních složek (Veřejná bezpečnost, Lidové milice, a další jednotky veřejného pořádku, jejichž úkolem bylo zakročit proti demonstrantům) a jejich tvrdým zásahem proti lidem, kteří původně chtěli jen pokojně uctít památku Jana Palacha. V novinách byly uveřejňovány pouze názory odsuzující protesty, organizátoři demonstrací nedostali žádný prostor, aby prostřednictvím Rudého práva vysvětlili svůj názor na dění na Václavském náměstí, případně co akcemi sledují. Z celkového počtu 34 článků nebyl ani jeden, který by demonstranty hájil a obhajoval.⁴³

Nejvíce Rudé právo zaútočilo na organizátory demonstrací v úvodníku z pátku 20. ledna s titulkem „Republiku si rozvracet nedáme“. Podle článku, který zabíral celou polovinu titulní strany, šlo na Václavském náměstí o „akci ztroskotanců z let 1968 a 1969 spolu s lidmi ze zahraničních rozhlasů, kteří se snaží rozvrátit Československou socialistickou republiku.“ Za deník vyjadřoval jasný názor zástupce šéfredaktora Jaroslav Kojzar, který ve svých komentářích odsuzoval všechny občany, co se k protestům na Václavském náměstí přidali.

Rudé právo například zveřejňovalo názory obchodníků na Václavském náměstí, kterým podle jejich slov „demonstrace kazily tržby a bránily v normálním chodu práce, navíc jim hrozilo vysklení výloh a další škody na majetku“. Šest dní (středa 26. 1. – úterý 31. 1.) přinášely noviny seriál Na dotazy čtenářů, kde se snažily odpovědět na všechny otázky kolem Palachova týdne.

Odpovědi byly stavěny tak, aby obhájily jednání představitelů moci. Jak již bylo řečeno – nikde se během zkoumaného období v Rudém právu neobjevil názor, který by s demonstranty souhlasil, případně by odsoudil zbytečně tvrdé počínání policistů a jejich bezdůvodné zatýkání účastníků demonstrací. Deník nedal žádný prostor k vyjádření lidem, kteří se protestů na Václavském náměstí

---

⁴² Rudé právo (1989): *Rešerše novin z období 12. 1. – 31. 1. 1989*. Ročník 69, číslo 12 – 26.

⁴³ Rudé právo (1989): *Rešerše novin z období 12. 1. – 31. 1. 1989*. Ročník 69, číslo 12 - 26.

účastnili. Cílem Rudého práva bylo organizátory nepokojů co nejvíc očernit. To potvrzují i závěry z provedené rešerše článků zdaného období.

3.1.2 Palachův týden v informačních kanálech opozice

Opoziční média referovala o lednových událostech na Václavském náměstí naprosto odlišně. Občané, kteří poslouchali vysílání západních rozhlasových stanic (Svobodná Evropa, Hlas Ameriky) či četli texty ze samizdatu (Lidové noviny) pravděpodobně měli pocit, že jde o zpravodajství z jiné události. Jestliže oficiální média nazývala Palachův týden „antisocialistickou“ kampaní pořádanou západními živly, neoficiální média popisovala „masakr na lidech, kteří chtěli pokojně uctít památku zesnulého studenta.“ Vyplývá to z rešerše vysílání rádia Svobodná Evropa a měsíčníku Lidové noviny ze zmiňovaného období.

Nejvýznamnějším opozičním informačním kanálem bylo rádio Svobodná Evropa (RFE). Jeho hlavní politický blok, pořad Události a názory, trval 50 minut. Měl dvě části: hlavní, vnitropolitický blok informující o událostech v Československu, poté přišla na řadu zahraničně-politická část. Ve srovnání s Rozhlasovými novinami Československého rozhlasu zde úplně chyběly sportovní zprávy. Zato zpravodajství o stěžejních událostech bylo mnohem obsáhlejší.

Jak již bylo řečeno, informace RFE byly naprosto odlišné ve srovnání s oficiálními médii. V období Palachova týdne byl prakticky celý vnitropolitický blok věnován událostem z Václavského náměstí. Hned v neděli 21. ledna, dva dny po výročí smrti Jana Palacha, RFE informovalo o tvrdém, brutálním zásahu bezpečnostních složek na Václavském náměstí. Své dojmy posluchačům sdělovali přímí aktéři původně pietní akce – Vlasta Chramostová, Václav Havel (ten to stihl ještě před svým zatčením) či Jiří Dientsbier. Mluvili o uzavření Václavského náměstí a nesmyslném zákroku policie proti lidem, kteří jen chtěli položit květiny k soše svatého Václava.⁴⁴

---

⁴⁴ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 15. ledna, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

Oficiální média zásah bezpečnostních složek na Václavském náměstí popisovala jako akci proti nepřátelům republiky, kteří chtěli vyvolat provokace a neklid. RFE o tom, co se v Praze dělo, referovalo naprosto odlišně. Redaktoři mluvili o zásahu vodních děl, použití slzného plynu a použití obušků proti bezbranným, často jen kolemjdoucím občanům. Zásah byl podle názoru rádia v rozporu s dodržováním lidských práv a potlačováním svobod občana. Dle informací z pořadu Události a názory zhruba ve 14 hodin začal vzpomínkový akt k uctění památky Jana Palacha. Uprostřed Václavského náměstí se sešlo 800 – 1000 lidí. Proti nim začala postupovat policie, řadu lidí ztloukla, používala vodní děla či slzný plyn. Na náměstí se pokoušely dostat další „davy“ lidí, které police rozháněla v přilehlých ulicích. Zhruba 90 lidí bylo zatčeno, řada občanů byla zraněna. RFE zdůrazňovalo kontrast tvrdého zásahu s tím, co tvrdila československá delegace na konferenci o dodržování lidských práv ve Vídni.⁴⁵

Oficiální média v dalších dnech rozpoutala kampaň, která měla aktéry a organizátory protestů co nejvíce očernit. RFE však ve vysílání zachytilo i vývoj celého týdne, o čemž v prorežimním rozhlase, tisku či televizi nebyla ani zmínka. Po nedělním masakru vzrůstal tlak a kritika ze zahraničí. Jak informovalo v pondělí 16. ledna RFE, renomované zahraniční agentury (Reuters) mluvily o brutálním zásahu, díky kterému komunistickému režimu klesá prestiž.

Podle RFE i kvůli negativnímu hodnocení ze zahraničí policie nechala středečním protestům volný průběh, bezpečnostní složky tentokrát nezasáhly. Jak uvedl Martin Palouš, jeden z mluvčích Charty 77 přímo z Václavského náměstí: „Václavské náměstí ve středu připomínalo debatní kroužek ve stylu londýnského Hyde Parku. Policie se do rozmluv nevměšovala, setkání probíhalo klidně, bez zásahů. Lidé se k sobě chovali nesmírně ohleduplně, měli radost, že mohli svobodně projevit svůj názor. Celková atmosféra vyvolala naději, že to s republikou nebude zas tak špatné.“⁴⁶ Tento posun v jednání bezpečnostních

---

⁴⁵ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 15. ledna, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

⁴⁶ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 18. ledna, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

složek během Palachova týdne oficiální média vůbec nezaznamenala, přestože byl velice významný.

Lidové noviny byly nejvýznamnějším periodikem vydávaným opozicí. Od roku 1988 vycházely v samizdatu jako měsíčník. V porovnání s Rudým právem přinášely odlišné zpravodajství. Snažily se informovat o činnosti Charty 77, nabízely jiný pohled na dění v Československu. Upozorňovaly na věci, která oficiální média opomíjela nebo zkreslovala (dění v západním světě, zamlčování různých informací). V jednotlivých vydáních nabízely víc obsáhlých komentářů (dle subjektivního pohledu autora práce i kvalitnějších, lépe napsaných).

V lednovém čísle (celkem 24 stran) LN například informovaly o výročí smrti Jana Palacha, upozorňovaly na porušování lidských práv v Československu. Úvodník s názvem Pravda a perzekuce, jehož autorem je Václav Havel, upozorňovaly na povinnost opozice jednat s tehdejšími režimem. Podle něj lze jedině za cenu ústupků a kompromisů dosáhnout změny ve státě. Havlovi hned v dalším článku s titulkem Jednat či nejednat oponoval Jan Ruml, který kompromisy s komunistickým režimem odmítal do té doby, než dojde k propuštění politických vězňů.⁴⁷

Událostem okolo Palachova týdne se věnuje až únorové číslo. Na titulní straně Lidové noviny zveřejňují dopis Arthura Millera s názvem Kde je budoucnost. Americký dramatik v něm odsuzuje zatčení Václava Havla, k němuž došlo 16. ledna na Václavském náměstí (o zadržení jednoho z hlavních představitelů opozice, potažmo Charty 77, Rudé právo vůbec neinformovalo). Spolu s tímto dopisem na titulní straně Lidové noviny ještě otiskly Iniciativu kulturních pracovníků. Ta volala po okamžitém propuštění Václava Havla, zahájení dialogu představitelů moci s opozicí a pravdivém informování veřejnosti o událostech na Václavském náměstí. Tuto iniciativu podepsali ze známých umělců například Jiří Bartoška, Petr Čepek, Karel Heřmánek, Eva Holubová, Jan Hrušínský, Rudolf Hrušínský ml., Miloš Kopecký, Josef Kemr, Jiří Schmitzer,

---

⁴⁷ Lidové noviny (1989): *Pravda a perzekuce. Jednat či nejednat?*. Roč. 2, č.1, str. 1,2.

Ladislav Smoljak, Zdeněk Svěrák, Jiří Suchý, Ludvík Vaculík a desítky dalších osobností. Ani tuto petici Rudé právo nezveřejnilo.⁴⁸

Lidové noviny v únorovém vydání věnovaly událostem z Václavského náměstí v období 15. – 21. ledna značnou pozornost. Prvních devět stránek bylo téměř výlučně zaměřených pouze na dění kolem Palachova týdne. Vedle již zmíněného dopisu Arthura Millera a Iniciativy kulturních pracovníků je zde například rozhovor s Alexandrem Dubčekem, přímá svědectví aktérů demonstrací podle dokumentů Charty 77 či sdělení VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných).

Jde o naprosto odlišný výklad průběhu všech akcí, než jak ho podávalo Rudé právo či další státní média. Lidové noviny se snaží zdůraznit fakt, že lidé účastníci se pietní akce k uctění památky Jana Palacha nejsou výtržníci, ale slušní občané. Ti na Václavské náměstí přicházeli s květinami, nikoliv se zbraní v ruce.⁴⁹

3.2 Protirežimní protesty na konci srpna 1989

V průběhu roku 1989 docházelo ke stále silnějšímu tlaku na režim. Do protestů se zapojovali občané ze všech vrstev společnosti, připojovali se i známé osobnosti veřejného života, především herci a spisovatelé. Nejčastějším způsobem vyjádření nesouhlasu s komunistickým režimem byly rozličné petice a písemné protesty. Na události z ledna 1989 reagovala Petice československých občanů, pod níž se k 30. dubnu podepsalo 5066 občanů. Petice odmítala „lživou kampaň rozpoutanou k těmto událostem československými sdělovacími prostředky“, požadovala „neprodlené propuštění všech nespravedlivě držených osob a vyšetření všech nezákonností trestných činů, kterých se příslušníci orgánů ministerstva vnitra při této a dalších příležitostech dopustili, pravdivé informování veřejnosti o výsledcích šetření a spravedlivé potrestání viníků a činitelů zodpovědných za policejní zvrhlosti.“⁵⁰ To dokazuje, že část společnosti se

---

⁴⁸ Lidové noviny (1989): *Kde je budoucnost. Iniciativa kulturních pracovníků*. Roč. 2, č.2, str. 21,22.

⁴⁹ Lidové noviny (1989): *Rešerše únorového čísla*. Ročník 2

⁵⁰ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str.58.

dožadovala změny ve společnosti, zahájení dialogu za účasti opozice a nastartování změn ve vedení státu.

Osoby veřejného života organizovaly petice za propuštění Václava Havla, který byl zadržen během Palachova týdne. Nezávislé hnutí Iniciativa kulturních pracovníků zaslalo v únoru předsedovi vlády ČSSR prohlášení protestující proti jeho zatčení a žádající dialog se společností. Do konce února se k tomuto prohlášení přidalo několik tisíc občanů.⁵¹ Vrcholem této formy nespokojenosti občanů byla petice Několik vět. Tu připravila skupina disidentů za aktivní účasti Václava Havla, do listopadu ji podepsalo 40 000 občanů. Petice žádala propuštění politických vězňů, uznání a umožnění vzniku nových nezávislých iniciativ, zrušení skryté cenzury a skončení s politickou manipulací sdělovacích prostředků a legalizaci nezávislých informačních zdrojů, zajištění svobody shromažďování a respektování požadavků věřících. Autoři se též vyjádřili pro zahájení svobodné diskuze o událostech v padesátých letech a Pražském jaru, po kterém nastalo období normalizace. V petici se objevila i nepřímá výzva k odstoupení funkcionářů odpovědných za zdevastování země.⁵²

Nejvíce podpisů, přibližně 600 tisíc, získala petice za odstavění církve od státu a za obnovení náboženských svobod. Počet signatářů ovlivnilo především to, že akci podpořil i kardinál Tomášek. Písemné protesty se staly v českých zemích nejmasovějším veřejným projevem nespokojenosti občanů. Bylo to zejména z toho důvodu, že se jednalo o mírnější formu protestu, při níž se signatáři nedostávali do přímého kontaktu s mocí. O peticích se lidé nejvíce dozvídali z médií, která k šíření těchto iniciativ významně přispěla. Oficiální média tím, že o nich (byť negativně) informovala, je dostávala do podvědomí širší veřejnosti. Petice své signatáře získávala i prostřednictvím neoficiálních médií, kde se o nich široce informovalo.

Na konci srpna už existovala celá řada nezávislých iniciativ, které se snažily o zahájení dialogu se zástupci moci a nastartování změn ve společnosti.

---

⁵¹ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str.59.

⁵² Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str.60.

Vznikly mezi nimi rozpory především ve vztahu k hromadným veřejným vystoupením lidu. Představitelé disentu stáli před problémem, jak reagovat na 21. výročí vpádu armád pěti zemí Varšavské smlouvy z 21. srpna 1968. Radikálnější část volala po svolání velkých protestů a otevřeného vyjádření nesouhlasu s okupací, zástupci mírnějšího křídla demonstrace odmítali. Charta 77 se obávala otevřeného střetu s režimem a možného zneužití případných demonstrací. Sahrál zde roli i strach z toho, že československý režim zareaguje podobně jako ten čínský a dojde k masakru podobnému tomu na Náměstí nebeského klidu. Proto spolu s Nezávislým mírovým sdružením, Klubem Johna Lennona Společenstvím přátel USA a Česko-polskou solidaritou vydala 10. srpna vlastní „Slovo k srpnovému výročí.“

Z jeho znění jasně vyplývá, že Charta dává přednost dialogu před pouličními protesty. „Blížící se 21. srpen dělá starosti mnoha lidem mezi námi. Uplynulý rok jasně ukázal, že občané už nechtějí jen čekat, zvláště když se vedle nás dějí tak velké změny k lepšímu. Musíme proto očekávat, že i letos budou mnozí lidé chtít vyjádřit nesouhlas s poměry, které u nás panují. Podle lživé a dezinformační kampaně se mocenské vedení státu opět chystá proti takovým projevům zasáhnout a vyvolat otevřenou konfrontaci. Chartě a dalším nezávislým iniciativám se podsouvá úmysl svolávat a organizovat občanský odpor v ulicích. Nechceme a ani nemůžeme vybízet k takovým akcím, které by mohly ohrozit bezpečnost občanů. Ovšem zdůrazňujeme, že občané mají právo na shromáždění a pokojné demonstrování. Vládu tímto vyzýváme, aby jejich právo respektovala a uvědomila si, že nese veškerou odpovědnost za jakýkoliv zásah.“⁵³ Tato slova podpořil i Václav Havel.

K demonstracím u příležitosti výročí srpna 1968 nakonec došlo. Na Václavském náměstí se nejvíc lidí sešlo v pondělí 21. srpna, v den výročí vypuknutí sovětské okupace. Celou akci provázely obrovské manévry bezpečnostních složek, které byly připravené na nekompromisní potlačení jakýchkoliv protestů. Na Václavském náměstí se sešlo podle odhadů neoficiálních médií až 10 000 občanů, podle oficiálních zdrojů byl jejich počet

---

⁵³ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str.72.

nesrovnatelně menší (televize, rozhlas a tisk se nakonec shodly na číslu 1500). Zásah bezpečnostních složek proti lidem na Václavském náměstí pak prakticky celý následující týden probírala všechna média, nejvíc se řešila účast občanů ze zahraničí (především Maďaři z FIDESZ). Pojetí zpravodajství oficiálních a neoficiálních informačních kanálů bylo diametrálně odlišné, jak ukazuje rešerše televizního a rozhlasového vysílání a stránky dobového tisku.

3.2.1 Srpnové protesty v oficiálních médiích

Československá televize se srpnovým protestům z oficiálních médií věnovala nejméně. Jestliže Československý rozhlas i Rudé Právo pořádaly silnou kampaň proti nezávislým iniciativám a hájily zásah bezpečnostních složek, ČST zůstávala poněkud stranou. V záznamech vysílání Televizních novin z období 21. do 28. srpna najdeme jen dva příspěvky přímo zaměřené na dění v Praze. V den manifestace na Václavském náměstí, 21. srpna, odvysílala jen okrajovou reportáž o „provokacích zahraničních turistů na Václavském náměstí“. Dne 25. srpna pak stroze informovala o tom, že v Maďarsku lidé demonstrují za propuštění svých krajanů, kteří byli zadrženi při demonstracích v Praze. Pravděpodobně bylo snahou na situaci v Praze co nejméně upozorňovat, aby se nedostala do podvědomí širší veřejnosti.⁵⁴

Jiné bylo pojetí zpravodajství Československého rozhlasu. Tam se příspěvky vztahující se k událostem na Václavském náměstí objevovaly o poznání častěji. V hlavní zpravodajské relaci, Rozhlasových novinách, se každý den vysílal alespoň jeden příspěvek týkající se protestů na Václavském náměstí, celkem bylo uveřejněno 19 reportáží. Ať už šlo o reakce běžných občanů, komentáře či ohlasy ze zahraničí, vždy šlo znovu o jediné - útočit proti nezávislým iniciativám a držet názor většiny občanů na své straně.

Styl zpravodajství byl podobný lednu 1989. Všechny reportáže obhajovaly jednání vládních sil v Československu, podporovaly zásah bezpečnostních složek a odsuzovaly „protisocialistické živly“, které protesty

---

⁵⁴ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 21. – 28. srpna 1989

organizovaly. Překvapivě otevřeně rozhlas informoval o dění v Polsku či Maďarsku, kde už transformace směrem k demokratickému režimu probíhala. K posunu směrem k otevřenějšímu vysílání oproti lednovému vysílání nedošlo.⁵⁵

Rozhlasové noviny se už ve vysílání z 21. srpna věnují výročí okupace poměrně rozsáhle. Informují o stanovisku, které k okupaci ze srpna 1968 zaujal Sovětský svaz. Ten prostřednictvím mluvčího ministra zahraničí dává jasně najevo, že v momentální situaci na konci roku 1989 nehodlá zasahovat do vnitřních záležitostí jiných států a vyloučil jakékoliv použití síly. Ve vysílání též informuje o tom, že „v podvečerních hodinách se na Václavském náměstí pokusilo několik desítek osob (ve skutečnosti bylo demonstrujících mnohem víc) narušit pořádek a klid. Výtržníci se odmítali rozejít, zasáhla státní bezpečnost a zjedнала si klid a pořádek.“⁵⁶

Rozhlas v dalších dnech znovu využívá protesty k rozpoutání antikampaně proti Chartě 77, ostatním nezávislým iniciativám a všem „prozápádním živlům“. Zveřejňuje například názory rozhořčených kladenských dělníků, kteří vnímají protesty jako provokaci proti společnosti, které je třeba zamezit. Snad v každém příspěvku rozhlas neopomine zdůraznit, jak dobře zvládly bezpečnostní složky zásah na Václavském náměstí. Dne 22. srpna ocitoval zprávu prestižního britského listu *The Guardian*, který ocenil, že bezpečnostní složky na rozdíl od ledna zvládly demonstrace bez použití obušků.⁵⁷

Rozhlas podrobně referoval i o situaci v Maďarsku či Polsku, kde v té době už došlo k nastartování reformních kroků (polský Sejm na konci srpna zvolil za předsedu vlády Tadeusze Mazowieckého, jednoho z lídrů opoziční *Solidarity*). V souvislosti se srpnovými událostmi v Československu rozhlas zdůrazňoval, že v Praze demonstrovali také lidé z Maďarska, Polska či Itálie. Tato „maskovaná turistika“ prý sloužila Chartě 77 k pokusům vyvolávat neklid a šlo o podporu nelegálních struktur ze zahraničí. Většina Československých

---

⁵⁵ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rešerše Rozhlasových novin*, 21. – 28. 8. 1989.

⁵⁶ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*, 21. 8. 1989

⁵⁷ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*, 19. – 26. 8. 1989

občanů podle zpráv rozhlasu demonstrace odmítla, na Václavském náměstí protestovaly převážně cizinci (sjeli se jich až tři tisíce).

Při zatýkání na Václavském náměstí došlo k zadržení několika turistů ze zahraničí, což zejména v Maďarsku vyvolalo silné rozhořčení. Před československým zastupitelstvem v Budapešti protestovalo okolo 500 demonstrantů, kteří požadovali okamžité propuštění maďarských občanů. Československý rozhlas tyto snahy očerňoval a tvrdil, že maďarské zpravodajství o dění v Československu je pokroucené. Vláda navíc prohlásila, že všichni zadržení už jsou na svobodě. Údajně šlo o protičeskoslovenskou kampaň ze strany příslušníků maďarské strany FIDESZ (Svaz mladých demokratů) napojené na antisocialistické síly v Československu.⁵⁸ Celkově lze situaci shrnout tak, že ani ve vysílání státního rozhlasu od událostí z ledna k žádnému výraznému posunu nedošlo.

Podobně jako Československý rozhlas i stranický tisk, Rudé právo, pořádalo kampaň proti všem, kteří protirežimní protesty v srpnu chystali. Noviny nadále očerňují jednání opozice a ostře se vymezují proti její snaze o vyvolání dialogu s vládou. Podle názoru Rudého práva jde nezávislým iniciativám pouze o vyvolávání nepokojů, nikoliv o navázání konstruktivního dialogu. A těmto snahám mají bezpečnostní složky zabránit.

Ve sledovaném období, 18. – 26. srpna, v Rudém právu vyšlo o srpnových protestech celkem 12 příspěvků, což je víc než jeden článek denně. Z těchto čísel je patrné, že noviny přikládaly událostem na Václavském náměstí značný význam. Stejně jako u rozhlasového vysílání není znatelný žádný posun k otevřenějšímu a objektivnějšímu informování veřejnosti. Oproti rozhlasu noviny v takové míře nezmiňovaly dění v Maďarsku či Polsku, kde už se komunistické režimy hroutily.⁵⁹

V pátek 18. srpna noviny otiskly v „uchu“ titulní strany prohlášení československé vlády. Ta v něm upozorňuje, že „hodlá zabránit protisocialistickým živlům ve zneužití 21. srpna k vyvolávání nepokojů a

---

⁵⁸ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*. 24. 8. 1989

⁵⁹ Rudé právo (1989): *Rešerše výtisků z 18. – 26. srpna 1989*, ročník 69.

demonstrací.“ Zároveň zdůrazňuje, že v Československu už začal proces přestavby (chystané změny ústavy, které měly posílit demokratický charakter státu, změny v ekonomice). Proto není nutné pořádat veřejné protesty, které volají po odklonu ze socialistické cesty.⁶⁰

O demonstraci k výročí srpnové okupace noviny informují od úterý 22. srpna. Už v úterníku noviny otiskly čtyři příspěvky. Obsah zpravodajství se příliš nelišil od informací z Rozhlasových novin Československého rozhlasu. Rudé právo též zdůrazňuje, že na demonstracích byli přítomni lidé z Polska, Maďarska a Itálie, kteří zneužili turistického pobytu k vyvolání nepokojů. V úterním komentáři s názvem Viděno v širších souvislostech uvádí, že na Václavském náměstí šlo o internacionalizovanou akci. Zahraniční deníky prý o dění na Václavském náměstí informovaly tendenčně a předpovídaly, že v Praze dojde ke „krvavé lázni“. Zahraniční agentury podle deníku uměle a programově vytvářely ovzduší psychózy, záměrně šířily teze o destabilizaci ČSSR.⁶¹

O událostech, ke kterým došlo na Václavském náměstí 21. srpna 1989, informovalo Rudé právo i v dalších dnech. Celý týden v novinách vycházely články očeňující aktéry i organizátory protestů, stranický tisk hájil zásah bezpečnostních složek. Opět se na stránkách objevovaly názory rozhořčených občanů odsuzující protesty a opovrhující Chartou 77 a dalšími nezávislými iniciativami. V široké míře se rozebírá účast zahraničních demonstrantů. V sobotním čísle z 26. srpna noviny přinesly rozhovor s G. Kerényim, jedním ze dvojice zadržených maďarských demonstrantů. Zmíněný G. Kerényi účast na protestech potvrzuje a říká, že s ním ve vězení zacházejí dobře. Noviny zdůrazňují, že si trest zaslouží.⁶² Opět tedy lze říci, že i Rudé právo se v srpnu drželo stranické linie.

3.2.2 Srpnové protesty v informačních kanálech opozice

Na informace podávané oficiálními médii se snažilo reagovat rádio Svobodná Evropa. Už v sobotním vysílání, dva dny před 21. výročím okupace, se

---

⁶⁰ Rudé právo (1989): *Prohlášení vlády ČSSR*. 18. 8. 1989, ročník 69, číslo 13, str. 1.

⁶¹ Rudé právo (1989): *Viděno v širších souvislostech*. 22. 8. 1989, ročník 69, číslo 13, str. 2.

RFE ostře ohrazuje proti tomu, že by organizovalo a podněcovalo občany Československa k vyvolání protestů a nepokojů. Spíš naopak – rádio zdůrazňovalo, že případné demonstrace by mohly narušit dialog mezi zástupci režimu a opozicí, což je prý jediné možné řešení narůstající krize v Československu. Oficiální média prý rozpoutávají pomlouvačnou kampaň, která má rozdmýchat strach před mocí. Proto vyzývalo občany, aby především v pondělí, v den výročí okupace, nevyvolávali nepokoje a nežadali příčinu k zásahu policie.⁶³

Velký rozdíl oproti informacím z oficiálních médií byl také v počtu lidí, kteří se pondělní vzpomínkové akce měli účastnit. Podle záběrů západních stanic, na které se RFE odvolává, se nikoliv desítky, ale tisíce lidí shromáždily dole na Václavském náměstí. Po 17. hodině tam mělo být dokonce až deset tisíc občanů. Oproti tomu Československý rozhlas nejprve mluvil o „několika desítkách lidí, převážně ze zahraničí,“ což později Československá televize upravila na menší dav. Oficiální média se nakonec sjednotila na počtu 1 500 lidí.⁶⁴

Odlisný byl i názor na zákrok bezpečnostních složek. Oficiální média zásah obhajovala, RFE ho tvrdě kritizovalo. Přímí účastníci protestů na Václavském náměstí (v RFE mluvil například Václav Havel, Jiří Dientsbier a další významné osobnosti disentu) popisovali zásah policie a neprodyšné uzavření celého prostoru. Naopak Československá televize se snažila vytvořit dojem, že šlo o vystoupení pár stovek radikálů z cizích zemí. Bezpečnostní síly prý jen obnovily „klid a pořádek“ v naprostém souladu s platnými zákony.

RFE v tomto období také přinášelo hodně informací z Maďarska. Na Václavském náměstí došlo k zadržení několika maďarských občanů, proti čemuž se maďarská strana ostře ohradila. Požadovala okamžité propuštění vězňených lidí, zásah složek tvrdě kritizovala. Rádio v několika reportážích opakovalo nápis maďarských demonstrantů: „Přišli jsme k vám s květinami, ne s tanky“.

---

⁶² Rudé právo (1989): *Turisté, o které nestojíme*. 26. 8. 1989, ročník 69, číslo 13, str. 2.

⁶³ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 19. srpna 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

⁶⁴ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 22. srpna 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

RFE se také lišilo v pohledu na srpnovou invazi vojsk států Varšavské smlouvy z roku 1968. V polovině roku 1989 tehdejší zásah obhajoval pouze komunistický režim v Československu a NDR plus některá média v Sovětském svazu. Maďarsko i Polsko, kde už v tu dobu probíhal proces demokratizace, zásah naopak odsoudily. Jejich vyjádření k tehdejší invazi RFE odvysílalo, v oficiálních médiích o něm nepadla ani zmínka.

Ve sledovaném období se ve vysílání RFE celý týden objevovaly příspěvky týkající se pondělního zásahu na Václavském náměstí. Informace vysílané oficiálními médii se od těch z RFE naprosto lišily. Čím dál častěji však lidé věřili Svobodné Evropě, potažmo nezávislým iniciativám, které se prostřednictvím RFE ke společnosti vyjadřovaly.

Atmosféru ve společnosti na podzim roku 1989 se pokusil vystihnout Václav Havel v článku *Hodina mezi zkrachovancem a politikem*, který vyšel v říjnovém čísle samizdatových Lidových novin. Havel oceňuje, že nezávislé iniciativy v čele s Chartou 77 získávají na vážnosti a jejich podpora ve společnosti sílí. Podle něj se nezávislé iniciativy nachází na rozcestí. Mají sice nakročeno k tomu, aby se staly oficiální stranou (nikoliv ve smyslu klasické politické strany, spíše hnutím, které by se mohlo ucházet o moc ve státě) brzy uznávanou i komunistickým režimem, na druhou stranu by neměly podléhat pocitu sebeuspokojení. „Nezávislé iniciativy by neměly propadat jakémukoliv přemrštěnému okouzlení z toho, že lidé chodí na manifestace, že se nebojí spolu s nimi podepisovat vládě nemilé petice a že část společnosti je začíná vnímat jako reálnou politickou alternativu.“⁶⁵

Srpnovým protestům se Lidové noviny nevěnovaly. V letním i zářijovém vydání zdůrazňují především význam petice Několik vět, jejíž svolání otiskly v letním čísle. Demonstracemi v Praze se Lidové noviny zabývají až v souvislosti s výročí vzniku Československa v listopadovém čísle.

---

⁶⁵ Lidové noviny (1989): *Hodina mezi zkrachovancem a politikem*. Ročník 2, číslo 10, str. 1, 2.

3.3 Pád komunistického režimu v listopadu 1989

Po přechodném útlumu v létě 1989 se společnost na podzim opět zaktivizovala. Mezi občany narůstala nespokojenost s režimem, lidé stále hlasitěji volali po nutnosti zahájení reform a přestavby celé společnosti (ekonomické reformy, životní prostředí, zvýšení občanských svobod, ...) Lidé podepisovali petice Několik vět nebo Chartu 77, přibýval i počet účastníků na masových shromážděních (například u příležitosti výročí vzniku republiky 28. října se demonstrace zúčastnilo mnohem víc lidí než v lednu a téměř dvakrát tolik než v srpnu).

Představitelé moci i disentu na sebe museli reagovat. Až do listopadu však k přímým setkáním nedošlo, ač se skupiny Obroda a Most pokusily navázat spojení s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem. Tyto snahy skončily neúspěšně. Vedoucí představitelé komunistické strany totiž nepocíťovali nutnost k zahájení dialogu s opozicí. Mysleli si, že narůstající problémy vyřeší personálními výměnami v mocenském centru (už tehdy byl na prosinec naplánovaný sjezd strany, kde se očekával střed mezi konzervativním a reformním křídlem komunistické strany, ten však proběhl za úplně jiných okolností).⁶⁶

Touha po změnách ve společnosti sice narůstala, ale nebýt 17. listopadu, k tak rychlému nastartování demokratických procesů v Československu téměř jistě nedošlo. Na události ze 17. listopadu měli obrovský vliv studenti. Právě oni sehráli rozhodující úlohu při řešení krize, nikoliv představitelé mocenského centra ani zástupci „tradiční“ opozice. Studenti v roce 1989 představovali v opozičním hnutí radikálnější proud, který nebyl ovlivněn normalizačními prověrkami. Požadovali změny daleko rozsáhlejší než většina představitelů disentu. A proto to byli oni, kdo dávali nesouhlas s režimem nejvíc najevo.⁶⁷

Studentům se po dohodě se Svazem socialistické mládeže podařilo získat svolení k průvodu u příležitosti výročí Dne studentů na 17. listopad. 7. listopadu pražský městský výbor definitivně schválil průvod, který měl mířit z Albertova

---

⁶⁶ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 90, 91.

⁶⁷ Otáhal, M. (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*, str. 93.

na hřbitov na Vyšehrad, kde studenti chtěli uctít památku Jana Opletala. Studentský pochod se nakonec změnil v otevřenou manifestaci proti režimu, která skončila zásahem bezpečnostních složek na Národní třídě. Masakr v centru Prahy odstartoval rychlý sled událostí, na jejichž konci byla kapitulace komunistického režimu.

Na celém průběhu demokratického procesu, který de facto proběhl během pouhých deseti dní (viz. památné prohlášení britského historika Timothy Gartona Ashe o tom, že v Polsku trvala revoluce 10 let, v Maďarsku 10 měsíců a v Československu 10 dní), měla obrovský vliv i média. Neoficiální proto, že od začátku o brutálním masakru studentů referovala objektivně (vyjma smrti studenta Martina Šmída, viz. následující kapitoly) a přinášela občanům skutečný obrázek o tom, co se v Československu opravdu děje.

Ta oficiální díky tomu, že se na konci roku 1989 vymanila z područí komunistické strany a stala se víceméně nezávislými, objektivními informačními zdroji. To, že do té doby stranou řízená média začala občanům podávat pravdivé informace bez větší cenzury, hrálo při utváření názorů lidí velmi důležitou roli.

3.3.1 Listopad 1989 v oficiálních médiích

Průběh revolučních událostí v listopadu 1989 znamenal revoluci i v oficiálních médiích. Televize, noviny a tisk se po vypuknutí 17. listopadu snažily hájit stranickou linii a šířit nepravdivé, zkreslené informace. Styl zpravodajství však postupně musely měnit. Díky silícímu tlaku občanů, kteří ve statisícových davech demonstrovali proti režimu v Praze i celé republice, si již nemohly dovolit roli opozice bagatelizovat či její představitele dál hanit. Z rešerše vysílání Československé televize, Československého rozhlasu i Rudého práva jasně vyplývá, že oficiální média se na konci roku postupně vymaňovala z vlivu komunistické strany a stala se z nich alespoň částečně nezávislá, svobodná, objektivně informující média.

V den výročí Mezinárodního dne studentů 17. listopadu začaly Televizní noviny Československé televize informací o tom, jak probíhalo slavnostní shromáždění v Karolinu. Tam se mimo jiné sešli členové předsednictva ÚV SSM

(Svaz socialistické mládeže). Pak následovala reportáž o dění v Praze. Podle ČST se studentského pochodu z Albertova zúčastnili i občané, kteří masovou událost zneužili k protisocialistickým vystoupením. Část z nich se vydala směrem do centra hlavního města, kde se pokusila narušit veřejný pořádek. O brutálním zásahu policie nepadla ani zmínka. Další den dokonce v Televizních novinách o situaci v Praze, kde vypukly mnohatisícové demonstrace, nebyla odvysílaná jediná reportáž.⁶⁸

Pak už se ČST demonstracím věnovat musela. V neděli ČST hlavní zprávy postavila na vyvracení fámy o smrti studenta Martina Šmída. Oficiální média se snažila využít toho, že informace o smrti studenta byla nepravdivá, jak později přiznaly i neoficiální informační kanály. ČST odvysílala rozhovor hned se dvěma Martiny Šmídy, čímž chtěla vyvrátit názor, že by následkem zásahu bezpečnostních složek někdo zemřel. Podpořila to i informacemi od pražské záchranné služby. Ta potvrzuje příjem několika zraněných osob, ale odmítá, že by došlo k úmrtí.

V dalších dnech už ČST o průběhu událostí informuje víceméně pravdivě. Tlak veřejnosti byl tak silný, že si nejdůležitější státní médium nemohlo dovolit šířit mylné zprávy. Bylo to dáno i postojem pracovníků televize, kteří se postupně přidávali na stranu demonstrantů. (viz. kapitola 2.1.1.) Ve vysílání z 21. listopadu uveřejnila ČST reportáž o tom, jak tisíce lidí demonstrovaly před budovou Československého rozhlasu a dožadovaly se vysílání pravdivých informací. Pořád však vysílání nebylo úplně otevřené. Například projev předsedy pražské KSČ Miroslava Štěpána před pracovníky ČKD nebyl vysílán v kompletním znění. Televize vystříhla pasáž se Štěpánovými slovy, že „v žádné zemi neexistuje, aby patnáctileté děti určovaly, kdy má odejít prezident a kdo jím má být“, za což byl zaměstnanci známé strojírenské firmy vypískán.

---

⁶⁸ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), Televizní noviny, 17. 11. 1989

Televize též často uveřejňovala názory lidí, kteří volali po ukončení protestů a návratu do práce (například ankety ve velkých podnicích mezi dělníky). Přitom těch, kdo stávkující studenty podporovali, bylo podstatně více.⁶⁹

Změny ve vysílání byly čím dál znatelnější. 25. listopadu ČST odvysílala dvouhodinový přímý přenos z manifestace na Letné, což by bylo ještě před pár dny naprosto nemyslitelné. Televize však neopomněla zdůraznit, že někteří představitelé KSČ na Letné nedostali slovo. To byla značně pokroucená zpráva. Organizátoři protestů dali možnost vystoupit například předsedovi československé federální vlády Ladislavu Adamcovi či zástupcům Veřejné bezpečnosti, kteří se účastnili zásahu na Národní třídě (jejich pokornou omluvu masa lidí na Letenské pláni nakonec přijala, jak vzpomíná ve své knize Jak pukaly ledy textař a novinář Michal Horáček, jeden z hlavních aktérů revolučních dní). Na všechny, kdo na Letné chtěli vystoupit, se pochopitelně nemohlo dostat. Manifestace by trvala příliš dlouho, organizátoři nemohli vyhovět všem zájemcům.

Televize byla vůči komunistické straně dlouho loajální. V Televizních novinách během sledovaného období (17. – 29.11.) ani jednou nepadla zmínka o tom, že by se ČST otevřeně stavěla na stranu demonstrantů. Nepřipojila se ani ke generální stávce, která proběhla v pondělí 27. listopadu. Přesto díky tomu, že o průběhu revolučních dní informovala víceméně pravdivě a nezkresleně, přispěla k pádu komunistického režimu. Prakticky úplné zprávy o dění v Československu se díky televizi dostávaly do celé republiky, díky čemuž měly mezi občany čím dál větší odezvu.⁷⁰

Rudé právo referuje o dění v Praze ze 17. listopadu podobně jako ostatní státní média. Na titulní straně (pokračuje také na straně dvě) informuje stejně jako Československá televize o slavnostním zasedání ústředí vysokoškoláků SSM, předsednictva ÚV SSM a sekretariátu Mezinárodního svazu studentstva, které se uskutečnilo u příležitosti oslavy Mezinárodního dne studentstva

---

⁶⁹ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 17. – 29.11. 1989

v Karolinu. O demonstraci na Albertově a následných událostech na Národní třídě se zmiňuje pouze okrajově, opět hájí zákrok police proti „výtržníkům“.⁷¹

V dalších dnech Rudé právo zveřejňuje články o pokusech vyvolat společenský neklid, výzvy k rozvaze, občanské odpovědnosti a podobně. Zdůrazňuje vymyšlenou smrt studenta Martina Šmída, o kterou své zpravodajství opírala všechna oficiální média. Sice informuje o vysokém počtu demonstrantů, zároveň však žádá urychlené ukončení stávek a zahájení dialogu. Dialog ano, konfrontace ne – tak zní pro stanovisko Rudého práva výstižný titulek u hlavního článku z úterý 21. listopadu.

Ve středu 22. listopadu dostává v Rudém právu snad poprvé prostor i hlas opozice. V článku Pět hodin na fakultě žurnalistiky se studenti otevřeně vyjadřují k tomu, proč se rozhodli stávkovat a co svými protesty sledují. V tom pokračují i v dalších dnech. V článku z 23. listopadu s titulkem Mezi stávkujícími studenty dokonce prošla cenzurou věta jednoho ze zpovídaných studentů, že Rudé právo o událostech ze 17. listopadu informuje nepravdivě.⁷² Zde je patrný znatelný posun, dříve by byly podobné články nekompromisně zablokovány.

Rudé právo demonstrace otevřeně nepodporovalo. Přesto zhruba od poloviny revolučního týdne uveřejňuje čím dál víc článků, které by v minulosti neměly šanci projít. Informuje o demonstracích na Letné, připouští dialog s doposud zavrhanou opozicí. V neděli 26. listopadu ve zvláštním vydání otiskuje článek Komunisté, vpřed!

Toto stanovisko pražských organizací KSČ připouští, že nebude lpět na administrativním ani zákonném prosazování vedoucí úlohy strany ve společnosti. V úvodníku vydání z úterý 28. listopadu Rudé právo dokonce otevřeně kritizuje komunistickou stranu za to, jakým způsobem v předchozích letech v Československu vládla.⁷³ Celkově se dá říct, že Rudé právo pod nátlakem

---

⁷⁰ Archiv vysílání Československé televize, relace Televizní noviny (dle archivního záznamu ČT zachycující obsah jednotlivých reportáží), 17. – 29. 11. 1989

⁷¹ Rudé právo (1989): *Rešerše vydání ze 17. listopadu*. 17.11. 1989, ročník 70, číslo 13, str. 2.

⁷² Rudé právo (1989): *Rešerže vydání ze 22., 23. listopadu*. Ročník 70, číslo 13, str. 2.

⁷³ Rudé právo (1989): *Rešerže vydání ze 24. - 29. listopadu*. Ročník 70, číslo 276 - 281

společnosti své zpravodajství značně posunulo a hodně se přiblížilo k objektivnímu informování veřejnosti.

Obrat ve vysílání nejdéle trval v Československém rozhlasu. Jak bylo uvedeno v kapitole 2.1.2., vedení rozhlasu dlouho lpělo na dodržování stranické linie a hájilo jednání komunistické vlády. V Rozhlasových novinách ze 17. listopadu o zásahu bezpečnostních složek na Národní třídě neinformuje vůbec, stejně jako ostatní prorežimní média se zaměřuje na slavnostní zasedání SSM v Karolinu. Velice tvrdě zní oficiální stanovisko Československého rozhlasu, které stanice odvysílala 19. listopadu.

Nejostřeji z prorežimních médií napadá mylnou zprávu o údajné smrti studenta Martina Šmída (zdůrazňuje, že šíření nepravdivých zpráv je trestný čin – pracovník Východoevropské informační agentury Petr Uhl byl za šíření této informace skutečně zadržen). Tvrdě se vymezuje proti příslušníkům Charty, odsuzuje celou domácí opozici.⁷⁴

Dvacátého listopadu rozhlas informuje o masovém shromáždění převážně mladých lidí na Václavském náměstí. Setkání zhruba sto tisíce občanů nazývá pokusem o anarchii, která přivede zemi do krize a zabráni dialogu a rozvoji socialismu. Z toho jasně vyplývá, jakou stranu rozhlas ve svém vysílání hájil. Kvůli těmto a podobným zprávám pak tisíce lidí demonstrovaly přímo před budovou rozhlasu a dožadovaly se objektivních informací (o tom v rozhlasu nepadla ani zmínka). Rozhlas svá stanoviska díky velkému nátlaku poprvé zmírnil 21. listopadu. Ve svém vyjádření kritizuje tvrdost zásahu na Národní třídě a chválí slova předsedy československé vlády Ladislava Adamce, který slíbil celou věc prošetřit.⁷⁵

Rozhlas dlouho nedával téměř žádný prostor zástupcům nezávislých iniciativ. Například 22. listopadu trvá vysílání Rozhlasových novin 42 minut. V nich je uvedeno jen jedno krátké stanovisko zástupce Občanského fóra Jana Rumla. Navíc bez přímé řeči, jeho slova jsou převyprávěna redaktorem. Éterem zní spíš stanoviska představitelů komunistické strany, Svazu socialistické

---

⁷⁴ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*, 17. - 19. 11. 1989

⁷⁵ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*, 20. - 21. 11. 1989

mládeže, zástupců velkých podniků a dalších osob, které režim kritizují jen velmi mírně. Rozhlas v prvních revolučních dnech zdůrazňuje, že je nutné zahájit dialog o přestavbě a ukončit stávky. To, že by se měla změnit role komunistické strany a někteří její představitelé odstoupit, rozhlas vůbec nezmiňuje.⁷⁶

Situace se mění až po týdnu demonstrací. 24. listopadu rozhlas opatrně připouští, že je třeba zahájit debatu o zrušení vedoucí úlohy komunistické strany ve státě a dalších změnách ústavy. O dva dny později (stejně jako Československá televize) odvysílá přímý přenos z demonstrace na Letenské pláni, což znamenalo značný průlom ve vysílání.

V pondělí 27. listopadu se rozhlas minutou ticha otevřeně připojuje ke generální stávce. Redaktoři poté přečetli stanovisko, ve kterém se hlásí k požadavkům studentů (změny v ústavě, svobodné volby, demokracii). Od té doby v rozhlase dostávají mnohem víc prostoru nezávislé iniciativy v čele s Občanským fórem a rozhlas se blíží informacím z vysílání, které občanům zprostředkovávala Svobodná Evropa.

3.3.2 Listopad 1989 v opozičních informačních kanálech

Opoziční informační kanály na konci listopadu 1989 hrály roli zejména v prvním týdnu po vypuknutí revolučních dnů. Státní média pravdivé informace o zásahu proti studentům na Národní třídě zpočátku vůbec nevysílala. Snažila se brutální masakr bagatelizovat, chtěla, aby se zprávy o revolučních náladách v Praze nedostaly do zbytku republiky.

Pravdivé informace v prvním týdnu revoluce vysílaly především zahraniční rozhlasové stanice jako Svobodná Evropa nebo Hlas Ameriky. Lidé se o průběhu revoluce dozvídali také ze stránek menších oficiálních periodik Svobodného slova, Lidové demokracie nebo Mladé fronty, které informovaly pravdivě (redakce Svobodného slova byla definitivně osvobozena ve čtvrtek 23. listopadu, z jeho budovy na Václavském náměstí k občanům promlouvali zástupci Občanského fóra a další představitelé nezávislých iniciativ). Výtisky těchto novin si lidé kopírovali a dál je šířili samizdatem. Velkou roli sehrály i

---

⁷⁶ Archiv vysílání Československého rozhlasu (1989): *Rozhlasové noviny*, 22. 11. 1989

letáky, plakáty, všeobecně se to dá nazvat lidovou informační tvořivostí. V prvním týdnu byl tedy vliv opozičních informačních kanálů (spolu s menšími státními periodiky) naprosto zásadní.

Zhruba po týdnu revoluce už o událostech v Československu stále víc objektivně informovala i oficiální média. Občané tím pádem nemuseli pravdivé zprávy hledat jen na zahraničních vysílačích či v samizdatu. Ačkoliv je nutné dodat, že ještě první týden po 17. listopadu byla oficiální média značně tendenční. Zpravodajství oficiálních médií i opozičních kanálů se v druhé polovině listopadu čím dál víc přibližovalo, s pádem komunistické vlády na konci roku 1989 neoficiální kanály de facto přestaly existovat. Ze Svobodné Evropy či Lidových novin a dalších samizdatových periodik se stala uznávaná, oficiální média, která už se mohla naprosto svobodně vydávat.

V prvních dnech revoluce se zpravodajství z Prahy v oficiálních a neoficiálních informačních kanálech značně liší. Československá televize, Československý rozhlas i Rudé právo mluví (a píše) o průvodu studentů směrem k hrobu Jana Palacha. Ten ve večerních hodinách přerostl v protirežimní demonstraci v centru města, při které musely bezpečnostní složky zjednat klid a pořádek. Při tom došlo k zadržení několika desítek osob.

Svobodná Evropa celou situaci ze 17. listopadu popisuje zcela jinak. RFE už ve svém vysílání ze 17. listopadu informuje o největší veřejné demonstraci od srpna 1968. Zhruba 30 – 40 000 lidí zaplnilo v odpoledních hodinách prostranství na pražském Albertově. Podle zpravodajství převážně mladí studenti na demonstraci přinesli odvážné transparenty typu Chceme svobodu k Vánocům, Zrušte monopol KSČ, Zrušte Miloše, Demokracii pro všechny a podobně. Ve večerních hodinách se až 50 000 lidí přesunulo do centra města, kde se pietní vzpomínka na Jana Opletala změnila ve spontánní, protistátní demonstraci s požadavkem konce monopolu komunistické strany. Naplno se tak projevila celková frustrace občanů se situací v Československu.⁷⁷

---

⁷⁷ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 17. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

RFE v revolučním období uveřejňuje zprávy zahraničních agentur, které informují o brutálním postupu bezpečnostních složek, velkému počtu zadržených i zraněných. Lidé byli násilím vytlačováni z Národní třídy směrem k Národnímu divadlu, byli mláceni příslušníky Veřejné bezpečnosti, jak potvrdili ve vysílání i očití svědci. Dokonce prý došlo k zadržení a vyslýchání Alexandra Dubčeka, bývalého prvního tajemníka ÚV KSČ a jednoho ze symbolů Pražského jara z roku 1968.

Do kontrastu s těmito postřehy staví oficiální informaci Československé tiskové kanceláře, která zprávu o demonstracích v Praze bere jako „akci zneužitou lidmi nechvalně proslulých z různých protispolečenských vystoupení v minulém období.“ Zde je rozdíl v informacích z oficiálních a neoficiálních zdrojů opravdu markantní. Proto RFE důrazně žádá oficiální média, aby o událostech v Praze začala vydávat pravdivé informace.⁷⁸

Zcela zásadní informaci přinesla Východoevropská informační agentura, kterou RFE odvysílalo v sobotu 18. listopadu. Tato agentura představovala unikátní případ spolupráce disidentů v sovětském bloku, který volně souvisel s činností Polsko – československé solidarity. Agentura oficiálně vznikla 20. prosince 1988, první zprávy začala vydávat už o několik měsíců dříve. Československé opoziční prostředí v agentuře zastupovali Petr Pospíchal, Petr Uhl (navrhl název agentury) a Jan Urban. Působila také v Moskvě, Budapešti nebo Varšavě.⁷⁹

Právě redaktor Východoevropské informační agentury Petr Uhl přišel 18. listopadu jako první se zprávou o smrti studenta Martina Šmída. Tu poté převzaly všechny zahraniční agentury i opoziční informační kanály včetně RFE. Petr Uhl uvedl, že byl v pátek 17. listopadu na Národní třídě ubit dvacetiletý student Martin Šmíd. Údajná svědkyně zásahu (Šmídova přítelkyně Drahomíra Dražská, později zadržena a vyslýchána policií) vyprávěla o mlácení pendrekem skupinou

---

⁷⁸ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 17. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

⁷⁹ <http://www.vons.cz/via-praha>, 3. 5. 2011

parašutistů. Když se ho zmíněná žena chtěla zastat, byla též zmlácená. Martin Šmíd měl pak na následky zranění nad ránem zemřít.⁸⁰

Tahle zpráva vyvolala prudkou vlnu reakcí mezi občany. K lidem se informace o smrti nevinného studenta šířila jako lavina, okamžitě se dožadovali důsledného prošetření celého incidentu. Zpráva o tragické události občany ještě víc zmobilizovala, zvýšila jejich ochotu projevit nesouhlas s režimem a jít demonstrovat do ulic.

Hned další den se ukázalo, že smrt studenta Šmída byla pouhou fámou. Ač RFE i další opoziční kanály tuto informaci brzy dementovaly, oficiální tisk se šíření nepravdivé informace skrz „prozápadni“ média chytl.

Uspořádal velkou kampaň, kdy například Československá televize přímo do vysílání zařadila rozhovory hned se dvěma studenty, kteří se jmenovali Martin Šmíd. Oficiální média tak chtěla zdůraznit, že v pátek 17. listopadu k žádnému masakrování protestujících občanů rozhodně nedošlo (viz. předchozí kapitola) a že opoziční média ve svém vysílání lžou a chtějí v zemi vyvolat nepokoje. Za šíření mylné informace byl Petr Uhl, který se zprávou vyrukoval jako první, dokonce několik dní zadržován.

18. listopadu už na Václavském náměstí demonstrovalo okolo 50 000 lidí, což byl v Československu největší masový protest za posledních dvacet let. Revoluční vlna se rychle přenesla i do ostatních měst tehdejšího Československa, demonstrovalo se na většině míst republiky. RFE každý den důkladně informovalo o tom, co se ve státě přesně děje. Prakticky okamžitě po 17. listopadu vydali prohlášení zástupci studentů. Ti vyzývali k zahájení týdenní protestní stávkou a urychlenému sestavení komise pro vyšetření pátečního zásahu na Národní třídě.

K prohlášení se přidali i herci, kteří místo divadelních představení četli stanoviska nejrůznějších organizací, nezávislých iniciativ či osobností československé společnosti. Z jeviště se snažili vést dialog s návštěvníky divadla a pravdivě je informovat o činnosti nově zformovaných uskupení Občanské

---

⁸⁰ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 17. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

fórum a Veřejnosti proti násilí (organizace v Česku a na Slovensku, pod které se krátce po 17. listopadu sjednotila všechna opoziční hnutí). Zároveň umělci (později se k nim přidala většina organizací v republice) podpořili myšlenku generální stávky, která byla naplánovaná na 27. listopadu.⁸¹

V dalších dnech RFE pokračuje v důsledném informování o dění v republice. Uveřejněno je například Prohlášení nezávislých novinářů. To odmítá vládu jedné strany, chce legalizovat vydávání nezávislého tisku, na příští rok vypsat předčasné volby. Prohlášení podepsalo 61 redaktorů (včetně novinářů ze Svobodného slova, Lidové demokracie, Mladé fronty, Československého rozhlasu). Houfně se podepisuje také petice Několik vět, tlačí se na Sovětský svaz, aby odsoudil intervenci z roku 1968.⁸²

Důležité byly informace o ohlasech ze zahraničí. Polsko s Maďarskem otevřeně vyjadřovaly podporu Občanskému fóru, do vnitřních záležitostí Československa odmítl zasáhnout Sovětský svaz. Dění v Československu plnilo titulní stránky většiny evropských i světových deníků, všichni vyjadřovali podporu reformám, které lidé v Československu požadovali.

Tyto zprávy občany v revolučních aktivitách hodně povzbuzovali a jen utvrzovali v přesvědčení, že režim už nemá sílu na to, aby změnám ve společnosti zabránil. V RFE se na druhou stranu objevují i informace o tom, že Československá televize a rozhlas jsou obsazené vojáky, řízením televize měl být pověřen místopředseda federální vlády Matěj Lúčan.⁸³ Jak vyplývá z předchozí kapitoly, režim si nakonec vliv v televizi ani rozhlase přes veškeré úsilí neudržel a obě média zhruba týden po zahájení revoluce začala vysílat téměř objektivně.

V dalších dnech se informace z RFE do značné míry shodují s tím, o čem informovala i oficiální média. Jednání představitelů opozice s vládou, průběh generální stávky, slib předsedy československé vlády Ladislava Adamce o

---

⁸¹ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 18. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

⁸² Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 19. – 29. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

⁸³ Vysílání RFE (1989): *Události a názory*. 19. – 29. listopadu 1989, přepis vysílání dle archivu Československého dokumentačního střediska.

změnách ve vládě, přepsání ústavy a odstoupení politiků nejvíc spjatých s normalizačním režimem. Události v Československu nabraly hektický spád a prakticky deset dní po zahájení revoluce byly v republice odstartovány rozhodující kroky na cestě k demokracii. RFE (stejně jako další neoficiální média) hrálo v tomto období zásadní roli především v prvním týdnu revoluce, kdy oficiální informační kanály ještě ovládali představitelé režimu.

Lidové noviny vydávají k listopadovým událostem zvláštní vydání, kde informují o průběhu revolučních dní. Po dlouhých letech dochází k postupnému konci informačního monopolu, jak uvádí na čtvrté straně mimořádného vydání. „Televizní přenosy, rozhlasové reportáže z manifestací občanského fóra, obsáhlé a objektivizující se zpravodajství, to vše je jistě důsledek pozitivního tlaku veřejnosti na sdělovací prostředky dosud řízené komunistickou stranou.“⁸⁴ Občany též vyzývají, aby se přidali ke generální stávce chystanou na 27. listopadu. Uvítaly propuštění vězněného šéfredaktora Jiřího Rumla a redaktora Rudolfa Zemana.

Prosincové číslo Lidových novin bylo poslední, které vyšlo v samizdatu. 5. 12. 1989 udělil Federální úřad pro tisk a informace předsedovi redakční rady LN Jiřímu Dientsbierovi předběžný souhlas s vydáváním a registrací Lidových novin. Federální úřad se stal vydavatelem prosincového čísla, které vyšlo v nákladu 500 000 kusů. Jak napsal na titulní stránce prosincového vydání Václav Havel v článku *Goodbye samizdat: Sbohem samizdatové Lidové noviny, sbohem konspirace! Vítej tiskárno, vítejte noví čtenáři, vítej svobodo!*⁸⁵

U neoficiálních médií je ještě třeba zmínit činnost Nezávislého tiskového střediska (NTS). To v listopadu založily samizdatové časopisy *Revolver Revue* a *Sport*. NTS od listopadu vydávalo *Informační servis*. Ten vycházel ve velkém nákladu, byl docela rozšířený a plnil na konci roku 1989 nezanedbatelnou informační úlohu. Z *Informačního servisu* později v 90. letech vznikl týdeník *Respekt* a *Revolver Revue*. Tedy časopisy, které vychází dodnes.⁸⁶

---

⁸⁴ Lidové noviny (1989): *Rešerše prosincového vydání*. Ročník 2, číslo 273.

⁸⁵ Lidové noviny (1989): *Goodbye samizdat*. Ročník 2, číslo 273, str. 1.

⁸⁶ www.revolverrevue.cz, 4.5. 2011

4. Role médií v roce 1989 podle pamětníků revoluce

Pokud dnes chceme určit vliv jednotlivých médií, zjistíme to jednoduše. Výzkumy sociologických agentur dávají přesná čísla o čtenosti, sledovanosti či poslechnovosti tiskovin, televizí i rádií. Tato data dnes výrazně pomáhají určit, který z informačních kanálů má na občany největší vliv. Relevantní data z období před rokem 1990 k dispozici nejsou. Nejdou dohledat ani na Českém statistickém úřadě.

Ani na základě nákladů jednotlivých prorežimních deníků, které známé jsou, nelze formulovat žádné velké závěry. Například Rudé právo vycházelo v obrovském nákladu (přes jeden milion výtisků), ale především díky tomu, že ho povinně odebírala prakticky všechna pracoviště v republice (jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách). Lidé informacím z tohoto stranického deníku nepřikládali takový význam, což jeho vliv v průběhu roku 1989 značně snížilo. Nebýt toho, že se k deníku dostali v zaměstnání, někteří by si tyto noviny vůbec nepřečetli.

Proto je důležité uvést, jak jednotlivá média vnímali samotní pamětníci revoluční doby. Pro účel práce jsem kontaktoval několik osob, které revoluční období zažili na vlastní kůži. PhDr. Pavla Žáčka, PhD., bývalého ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů, v letech 1989 - 91 šéfredaktora Studentských listů a v roce 1989 studenta žurnalistiky. Martina Bartošová v revolučním období dokončovala studium na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové a působila i v pražském amatérském divadle Jak se Vám líbí. Filip Langer v době sametové revoluce studoval pražské gymnázium. Z řad starších ročníků jsem oslovil Hanu Pavlíčkovou, tehdejší pracovníci na ministerstvu kultury. Dále jsem oslovil Vladimíra Bartoše jakožto mimopražského disidenta, který podepsal Chartu 77. Michal Kučera je mimopražským studentem, který se podílel na organizování protirežimních protestů v Klatovech.

Pamětníky sametové revoluce jsem rozdělil do dvou skupin. Na ty, co sametovou revoluci prožívali v Praze a na ty, kteří dění v Československu sledovali z menších měst. Zpovídané osoby představují širší spektrum osob, generační i svou pozicí z konce 80. let. Metodologicky je tento vzorek tehdejší

populace problematický, nejde o plně reprezentativní výzkum. Nicméně je to jistá sonda, která má strukturu.

4.1 Role médií očima pamětníků žijících v Praze

4.1.1 Pohledem šéfredaktora Studentských listů

PhDr. Pavel Žáček, PhD., v současnosti pracovník Ústavu pro studium totalitních režimů, zažil sametovou revoluci jako student Fakulty žurnalistiky na Univerzitě Karlově. Během listopadových dní se podílel na tvorbě studentských časopisů, dělal šéfredaktora Studentských listů, v listopadu 1989 se podílel i na tvorbě Informačního servisu.

Propagandistická role byla v oficiálních médiích podle něho velice znát. Byť občas vycházely i reformní, vyloženě provokativní články jdoucí proti režimu, které prošly cenzurou. Do poslední chvíle však fungoval systém, kdy šéfredaktoři chodili na příslušná oddělení ÚV KSČ, které měla na starosti masová média. Propagandistické noviny obsahovaly spousty věcí, které se „nedaly“ číst, čímž režim velmi silně podřývaly a odebíraly mu podporu u čtenářů (i u početných skupin dělníků či rolníků).

Rudé právo tehdy vycházelo v nemyslitelném nákladu, objednány ho měly všechny školy, ministerstva, JZD, chodilo i do zahraničí. Byl to obrovský nástroj propagandy. Na druhou stranu je těžké objektivně změřit, jaký vliv mělo Rudé právo na domácí publikum. Jeho zpravodajství víc věřili lidé na venkově, kam se jiné informace prakticky nedostaly. Obyvatelé větších měst, obzvláště Prahy, měli mnohem větší přístup k samizdatu a tak se k nim dostávaly i zprávy z jiných, neoficiálních zdrojů. Praha byla v tomto hodně izolovaná (tenhle fakt je u zkoumání role médií hodně důležitý, zmiňují ho i další pamětníci).

Existovala silná množina lidí, která oficiálnímu zpravodajství Československé televize, Československého rozhlasu a Rudého práva věřila. Zejména na venkově trval Občanskému fóru souboj o veřejnost velmi dlouho. Lidé se tam dostali prakticky jen k výtiskům Rudého práva, menší městské deníky (Svobodné slovo, Lidová demokracie či neoficiální tiskoviny ze samizdatu) se na venkově objevovaly mnohem méně. Na venkově bydlela (a

dodnes bydlí) převážně sociální skupina lidí, která hledá jednoduché řešení. Proto tam lidé snáz věřili tomu, co si přečetli na stránkách Rudého práva či shlédli a poslechli ve zprávách televize a rozhlasu. To platí i v současné době, kdy lidé na venkově často inklinují k bulvárním deníkům. Jde o fenomén, který u nás doposud není dostatečně zmapován.

V oficiálním tisku se četly především rubriky sport, zahraničí a zajímavosti, domácí zpravodajství lidé spíš ignorovali. Ve zprávách o domácí politice se objevovaly nesmysly, které člověk nebral vážně. Jakýkoliv článek, který prokazoval absurditu režimu, se distribuoval, kopíroval. Lidé si neoficiální informace hodně předávali díky sociálním kontaktům ve školách, v zaměstnání, v divadle či na hudebních koncertech. To hrálo v informovanosti obyvatel zásadní roli.

Existoval rozdíl mezi Rudým právem a médii, které nebyly tolik navázány na nějaký ústřední orgán. Lidová demokracie a Svobodné slovo, tolerované deníky menších stran Československé strany lidové a Československé socialistické strany, byly značně odlišné oproti Rudému právu a jiným deníkům. Existovala i kulturní média, kde se bojovalo proti cenzuře v literatuře a filmu. Velký ohlas vyvolal i článek Miloše Zemana Prognostika a přestavba v Technickém magazínu. Podobné věci, které unikly cenzuře, se velmi rychle šířily mezi lidmi v kopiích. Jak již bylo zmíněno. Kopírování článků, půjčování výtisků různých periodik hrálo zásadní roli. Například Svobodné slovo vycházelo oproti Rudému právu v mnohem menším náklad, ale právě díky zmíněnému druhu šíření se stěžejní články dostaly ke značnému počtu lidí.

Zásadní změna ve zpravodajství oficiálních periodik, Československé televize a Československého rozhlasu a Rudého práva, nastala až v listopadu 1989. 17. listopad byl den zlomu, od soboty 18. listopadu, kdy se připravovala další vydání novin, fungovalo všechno úplně jinak. Především deníky menších, státem tolerovaných stran Československé socialistické strany a Československé strany lidové se značně změnily. Svobodné slovo a Lidová demokracie bojovaly o místo na slunci. Tlak redaktorů na média byl takový, že jako první začaly psát

svobodně, cenzurou prošly první, skutečně otevřené články. Po 20. listopadu se ten tlak přelil i na Mladou frontu.

Druhou skupinou médií byla ta neoficiální, která vycházela mimo právní řád ČSSR. Komunistický režim se snažil výrobu samizdatu (Lidové noviny a různé další alternativy, zaměřené speciálně na mladé) represivně postihnout. Zásadní roli měla Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, BBC, Deutsche Welle a další zahraniční stanice. V příhraničních oblastech se daly naladit rakouské i německé televize.

S padnutím rušiček ztratila jednu dimenzi i železná opona. Rozhlasové vlny najednou šly svobodným éterem. Sledoval se i sovětský tisk, který byl díky prosazování programu Gorbačovovy perestrojky mnohem liberálnější než u nás. Na stránkách Pravdy či Moskevské novosti se řešila například problematika Katyně, Brežněvova doktrína a zločiny komunistického režimu. Tedy úplně něco jiného než nesmysly na titulních stranách Rudého práva. Komunistický tisk v NDR, Rumunsku a Československu byl tak obklíčen víceméně svobodným tiskem.

V Praze byl k samizdatu relativně snadný přístup, kumulovalo se tam mnoho názorů. Lidové noviny a další výtisky samizdatu byly standardem, režim zdaleka netrestal všechny, kdo samizdat četl či ho pomáhal distribuovat. V Praze si toho lidé mohli dovolit mnohem víc, než na venkově. Na návsi v menší obci by občan, který u sebe měl samizdatová vydání, Veřejná bezpečnost hned zatkla. Možnosti vydávání neoficiálních periodik byly značně omezené. Samizdat se vydával v pár tisících kusů, maximálně 20 000 výtisků. Ale šel z ruky do ruky, lidé výtisky četli přes noc a předávali je dál. Na kazetách se šířily i nahrávky ze Svobodné Evropy. Zato na venkově, jak již bylo zmíněno, byl přístup k informacím mnohem horší. A mnohem hůř se tam lidé přesvědčovali o tom, aby vystoupili proti režimu. Šlo o dlouhodobější proces, který pokračoval i v průběhu 90. let a neskončil po revolučním období deseti dnů v listopadu. Relativně jednoduché je změnit systém, mnohem těžší je změnit myšlení lidí.

Ještě 19. listopadu byli představitelé Občanského fóra velice skeptičtí, zda se jim informace podaří přenést do vesnic a menších měst. OF muselo své letáky

a tiskoviny osobně rozvážet do jednotlivých měst. Pomáhali známí herci, kteří ve spolupráci s představiteli místních zástupců OF přesvědčovali občany. Dvacet let obrovské mediální masáže bylo velice složité změnit, přesto se to nakonec podařilo.

Po listopadu 1989 OF také bojovalo o to, aby dostalo prostor v Československém rozhlasu a Československé televizi. Prostřednictvím oficiálních médií chtělo o své činnosti informovat co nejvíc občanů. Naopak vnitro a Státní bezpečnost se i po 17. listopadu snažilo o kontrapropagandu. Útočilo na Václava Havla a další představitele OF. Rozrušení cenzury v Československé televizi a Československém rozhlasu bylo v listopadu naprosto klíčové. Padl informační monopol, běžely přenosy z demonstrací, proběhly personální změny. Už to nešlo změnit, tady režim fakticky prohrál. Jistý převrat proběhl i v Rudém právu. To omladilo kádr o nové studenty žurnalistiky, byť zůstalo vyhraněným levicovým médiem.

Důležitý byl také Informační servis, který v listopadu začalo vydávat Nezávislé tiskové středisko (NTS). Lidé, co se po revoluci začali věnovat novinařině, vzešli právě z NTS, Revue či Sportu. Jednalo se o zajímavou alternativu vůči oficiálním médiím, která jim byla překvapivě schopná konkurovat a po 17. listopadu dokonce informační válku vyhrála. Krátce po vypuknutí sametové revoluce vycházela v nákladu 145 000 výtisků, dokonce bez distribuční spolupráce s Československou poštou. Informační servis se k lidem dostával přes studentskou síť.

Právě tady byly položeny pevné základy pluralitního systému, který platí dodnes. Výroba neoficiálních periodik však byla velice komplikovaná. Díky tomu, že režim byl tak rozdrobený, se do tiskáren prodrali zástupci opozice a po 21. listopadu už byli připraveni tisknout samizdatové výtisky. Podařilo se tam prorazit i přesto, že tiskárny byly nástrojem režimu, který je hlídal a držel pod kontrolou. Mezi zaměstnanci však byla celá řada nespokojených pracovníků, kteří byli ochotní opozici pomáhat. V prvních dnech po propuknutí listopadové revoluce dělali grafici layout Informačnímu servisu úplně zadarmo. Díky tomu

šlo vydat sto tisíc výtisků a kopií, které se distribuovaly po celém Československu. Vše bylo postavené na entusiasm, revolučním nadšení lidí.

Uprostřed skupin oficiálních a neoficiálních médií se nacházely studentské časopisy. Nejradiálněji s názvem Revue 1988 vycházel v Brně. Vycházel bez povolení, jeho tvůrci byli pronásledováni Veřejnou bezpečností. V Praze vycházely i další časopisy, například Kavárna Martina Mejstříka, či časopis Proto, jehož šéfredaktorem byl právě Pavel Žáček.⁸⁷

4.1.2 Pohledem pražských studentů

Martina Bartošová měla jako členka amatérského hereckého souboru divadla Jak se Vám jelo a studentka Vysoké školy uměleckoprůmyslové velmi blízko k pražským uměleckým kruhům. Proto jí na čtení „zakázané“ samizdatové literatury či poslechu zahraničních rozhlasových stanic v roce 1989 nepřišlo nic divného. Přístup k neoficiálním informačním zdrojům brala jako zcela běžnou, normální věc. Podílela se například na organizování studentské výstavy na Fakultě žurnalistiky Pavlač, kde se uveřejňovaly studentské práce. Umělecké školy měly velmi blízko k tzv. polooficiálním kruhům (spolu se studenty, jak zmiňuje i Pavel Žáček).

Zprávám z Rudého práva a dalších oficiálních médií studenti uměleckých škol vůbec nevěřili, drtivá většina z nich měla na dění v Československu opačný názor. Studenti a mnozí členové divadel se účastnili demonstrací už v roce 1988 a aktivně se zapojovali do protirežimních akcí. Informace získávali polooficiální cestou od spolužáků, důležitý byl i časopis Kavárna, takřka samozřejmostí byl poslech Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy. Dalším důležitým zdrojem informací byli kolegové z divadla, kteří byli napojeni na tzv. Originální videožurnál, na jehož výrobě se podíleli. Nešlo tedy přímo o disidentské kruhy, ale tzv. polooficiální kruhy, jak Martina Bartošová zdůrazňuje.

Zároveň nedokáže posoudit, jaký vliv měly informační kanály, ke kterým se mezi studenty a umělci dostávala, na širší vrstvy obyvatel. Mezi umělci byl

---

⁸⁷ Rozhovor s PhDr. Pavlem Žáčkem, PhD. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011

rozšířený názor, že snad všichni občané v republice museli v roce 1989 vědět, že tehdejší režim je nefunkční a potřebuje změnit. Zmiňované skupiny to často braly tak, že všechno to, co píše oficiální noviny nebo vysílá státní televize a rozhlas, je špatně a že jediné ty informace, které šíří neoficiální zdroje, jsou správné. Z Rudého práva se četla maximálně sportovní rubrika, ostatní zprávy se většinou ignorovaly nebo nebraly vážně. Domácí zpravodajství Martina Bartošová začala v oficiálních denících pozorněji sledovat až v době vypuknutí listopadového převratu. Ze zvědavosti, jestli o průběhu událostí konečně otisknou pravdivé informace. V momentě, kdy padla cenzura v Mladé frontě a dalších menších oficiálních denících, to způsobilo mezi lidmi velké pozdvižení a mnozí začali tyto noviny nadšeně kupovat.

I nad polooficiálními kruhy se neustále vznášela hrozba toho, že proti nim zasáhnou bezpečnostní složky režimu. Směrem k roku 1989 se však situace měnila. V posledních dvou letech komunistické vlády se studentské aktivity odehrávaly pod hlavičkou Svazu socialistické mládeže. Tím pádem bylo ze strany režimu mnohem těžší na tyto akce útočit. Vláda tedy celou řadu akcí, které by v minulosti neměly šanci projít schválením, od roku 1988 tolerovala a dávala studentům prostor k organizování podobných věcí, jako byla například zmiňovaná výstava Pavlač. I studenti se těsně po vypuknutí listopadu 1989 báli, nikdo nevěděl, jak režim zareaguje. Ale už téměř nikdo nevěřil tomu, že vláda má takovou sílu, aby proti demonstrantům zasáhla.

Že k převratu Československu došlo až v listopadu, bylo podle Martiny Bartošové dáno především celkovou situací v Evropě. Na prvním místě zdůrazňuje vývoj v Sovětském svazu, s příchodem „perestrojky“ a „glasnosti“ došlo k limitované otevřenosti v šíření informací a o přehmatech komunistického režimu v minulosti.

Další příčinou listopadového převratu v Československu bylo to, že padla Berlínská zeď v NDR a končila vláda komunistických stran v dalších státech střední a východní Evropy. Mezi lidmi se měnilo i povědomí o režimu. Dříve

byli kvůli kariéře někteří studenti ochotní vstoupit do komunistické strany, bralo se to celkem jako normální věc. Směrem k roku 1989 takových lidí značně ubývalo, ze vstupu do KSČ se stávala až hanba. Takové lidi pak ostatní studenty odsuzovali.⁸⁸

Filip Langer revoluci pamatuje jako student pražského gymnázia. V roce 1989 mu bylo 15 let, zrovna nastoupil do prvního ročníku čtyřletého středoškolského studia. Ač byl ještě poměrně mladý, listopadovou revoluci si dobře pamatuje.

Že k protirežimním demonstracím docházelo ještě před listopadem 1989, prakticky nezaznamenal. V Rudém právu rubriky o domácím zpravodajství přeskakoval, nejvíc četl informace ze sportu. O akcích Charty 77 nevěděl, v jeho generaci se o aktivity opozičních skupin nikdo příliš nezajímal. O tom, že nezávislé iniciativy v Československu existují, se dozvídal z úst rodičů, kteří doma poslouchali Svobodnou Evropu.

Mezníkem pro něj byl 17. listopad. Poté spolu s dalšími spolužáky pravidelně chodil demonstrovat na Václavské náměstí, o složité situaci v Československu debatoval mezi vrstevníky i ve škole. Neadekvátní zásah bezpečnostních složek na Národní třídě ho vyburcoval k tomu, aby začal aktivně protestovat proti režimu. Podle jeho svědectví tak učinila velká většina jeho kamarádů. Ti si uvědomovali, že policisté zasáhli proti studentům neprávem a cítili potřebu se proti této akci nějakým způsobem vymezit.

Po vypuknutí listopadové revoluce se začal sám shánět po informacích. Tomu, co se psalo v Rudém právu nebo co vysílala Československá televize, příliš nevěřil. Hodně pak četl Svobodné slovo, což byl první tolerovaný deník, který po listopadu začal fungovat bez cenzury. Pro něj jako pro mladého člověka byly nejužitečnější informace, které mu zprostředkovali rodiče. Ti mu listopadové dění vysvětlovali tak, aby celou situaci v Československu pochopil.⁸⁹

---

⁸⁸ Rozhovor s MgA. Martinou Bartošovou. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011

⁸⁹ Rozhovor s Filipem Langerem. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 9. 5. 2011

4.1.3 Pohledem pracovníka na ministerstvu kultury

Hana Pavlíčková v revolučním roce 1989 pracovala na ministerstvu kultury československé vlády. Dění prožívala jinak, než zpovídání zástupci mladší generace. V té době (pravděpodobně jako mnozí další občané Československa) zpravodajství oficiálních i neoficiálních informačních kanálů tolik nesledovala a nějak intenzivně nevnímala, že kolem ní probíhá přechod k demokratickému systému.

Zcela jí naplňovala práce na ministerstvu, v té době se starala také o malé vnuky. Věnovala se svému zaměstnání a rodině, to pro ní bylo nejdůležitější. Do této oblasti jí režim nezasahoval, proto jí ani nenapadlo, že by se proti vládě měla vymezovat. Podobně prý situaci vnímala i řada lidí okolo ní.

Ač členka KSČ, snažila se na ministerstvu kultury pomáhat lidem, kteří chtěli z Československa vyjízďet do zahraničí. Zařizovala výjezdní doložky různým umělcům, divadelním či hudebním souborům. Díky ní do ciziny vycestovali i lidé, kteří by se do zahraničí jinak nedostali. Režim už byl v této oblasti podle Hany Pavlíčkové značně benevolentní. I v zájmu Československa bylo, aby se do zahraničí dostali umělci, kteří mohli propagovat republiku. Samozřejmě ale pořád nemohl za hranice každý, „vyběhat“ doložku u příslušných státních komisí trvalo hodně dlouho.

Noviny ani zpravodajství televize či rozhlasu Hana Pavlíčková tolik nesledovala. Jak již bylo řečeno, v té době měla tolik jiných povinností, že jí na sledování veřejného dění v Československu nezbyvalo tolik času. I ona si uvědomovala, že některé věci, které tvrdila oficiální média, nejsou v pořádku. O existenci neoficiálních rozhlasových stanic věděla, ale sama je neposlouchala. Spíš měla strach o dceru, v té době studentku vymezující se proti režimu, aby jí kvůli těmto aktivitám nevyhodili ze školy. Demonstrovat šla poprvé až v pondělí 26. listopadu, kdy v celé republice propukla generální stávka.

Po proběhnutí revoluce jí trošku mrzelo, že ministerstvo obsadili mladí lidé a prakticky všichni, kteří na úřadu před listopadem 1989 pracovali, museli

skončit. Ač mezi nimi byli i schopní zástupci střední generace, kteří s prací na ministerstvu kultury měli zkušenosti a dělali jí dobře. Ona sama pak raději ze státního sektoru odešla do zahraniční firmy.⁹⁰

4.2 Role médií očima pamětníků žijících mimo Prahu

Mnohem horší přístup k informacím z neoficiálních zdrojů měli lidé žijící mimo Prahu. Do menších měst a na venkov se většinou dostalo jen Rudé právo, samizdat téměř nebylo možné sehnat. K informacím se lidé hůř dostávali i prostřednictvím „šeptandy“. Kruhy, které měli o protirežimních aktivitách přehled a sami je organizovali, v drtivé většině žili v Praze a do menších měst se nedostali. Velice důležitou roli tak hrála Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Prostřednictvím rozhlasových stanic se alespoň částečně dařilo předávat mimopražským občanům pravdivé zprávy o dění v Československu.

Přesto i mimo Prahu žili lidé, kteří se na protestech proti komunistické straně podíleli. A kteří se k neoficiálním informacím dokázali dostat a sami je pak dál šířili. Těmi jsou zpovídání Vladimír Bartoš a Michal Kučera.

4.2.1 Pohledem signatáře Charty 77

Vladimír Bartoš podepsal Chartu 77 už v roce 1982. Režim ho za to vyslýchal, vyhrožoval mu, že jeho rodiče přijdou o zaměstnání, sestru nenechají dostudovat vysokou školu. Důrazně ho žádali, aby svůj podpis odvolal a naopak s StB začal spolupracovat. Na to nikdy nepřistoupil. Sám několikrát uvažoval o emigraci, nepodařilo se mu však sehnat výjezdní doložku, která by mu umožnila za hranice vycestovat.

Chartu 77 podepsal v době, kdy žil v Sušici, zhruba dvanáctitisícovém městě na jihozápadě Čech. Kvůli tomu chodil na výslechy, předvolávali ho i na větší oddělení do Plzně. Zatčení a případným postihům se nakonec vyhnul tím, že se v roce 1986 přestěhoval do Prahy. Revoluční období tedy už zažil v hlavním městě. Přesto si z předchozích dob velmi dobře pamatuje, jak těžko se

---

⁹⁰ Rozhovor s Hanou Pavlíčkovou. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011

k neoficiálním informacím dostával v menším městě. Navíc do Sušice často dojížděl na návštěvy za rodiči.

Zprávy do Sušice přiváželi lidé, kteří měli kontakt s děním v Praze. Ti do města vozili samizdaty, přepisovali je a dál šířili. Díky těmto jedincům pak alespoň někteří měli na malém městě povědomí o tom, jaké informace šíří nezávislé zdroje. Přesto šlo o aktivity jedinců, kterých bylo minimum. Jak sám tvrdí, dostat se k neoficiálním informacím bylo velice těžké. Ale i tak to bylo možné. Hlavním zdrojem byly zahraniční rozhlasové stanice, především Svobodná Evropa.

V lednu 1989 během Palachova týdne se Vladimír Bartoš zúčastnil demonstrací na Václavském náměstí, protestoval i během výroční srpnové okupace v roce 1988. Do jiných disidentských aktivit se v Praze už tolik nezapojoval. Policie ho sledovala a pořád zde existovaly obavy, že ho StB zatkne a postihne i jeho rodinu.

Rudému právu jako ostatní disidenti vůbec nevěřil, četl například samizdatové Vokno, Lidové noviny. V listopadu sledoval i oficiální zprávy v televizi, kde už se objevovaly mnohem pravdivější informace než v minulosti. Listopadová demonstrace nedopadla ještě větším masakrem podle něj proto, že se jednalo o mladé studenty. Policisté proti nim nechtěli tolik jít, báli se bouřlivé odezvy (která nakonec stejně přišla). Kdyby to byli „normální“ lidé, policie by je rozehnala mnohem razantněji.⁹¹

4.2.2 Pohledem organizátora listopadových protestů v Klatovech

Michal Kučera studoval Strojní fakultu na Západočeské univerzitě v Plzni. V době sametové revoluce byl jedním z čelních představitelů opozice v Klatovech (město v západních Čechách, dnes má zhruba 23 000 obyvatel), kde se podílel na organizování protirežimních demonstrací. Podepsal petici Několik vět, kvůli které byl z vysoké školy na čas vyloučen (po podání odvolání se v listopadu mohl vrátit zpět).

---

⁹¹ Rozhovor s Vladimírem Bartošem. Vedl Jonáš Bartoš. Sušice, 13. 5. 2011

V případě Klatov se podle něj informace z neoficiálních kanálů do města dostávaly poměrně dobře. Ve městě žily osoby, které měly kontakt s Prahou, odkud vozily výtisky samizdatu a šířily je mezi ostatní občany. Až do listopadu se informace z neoficiálních zdrojů dostávaly jen k malému počtu lidí, většina občanů o ně neměla zájem. Michal Kučera nejvíce četl samizdatové Vokno, líbily se mu i samizdatové Lidové noviny. Příliš neposlouchal Svobodnou Evropu ani Hlas Ameriky, byť uznává, že to byl stěžejní informační kanál opozice. Oficiální média nevnímal. Nečetl žádné noviny, nesledoval televizi ani neposlouchal oficiální rozhlas.

Informace z neoficiálních zdrojů získával především na základě kontaktu s dalšími představiteli opozice. Sociální kontakty pro něj byly mnohem významnější, než sledování jakýchkoliv médií. V Praze se účastnil demonstrací během Palachova týdne, posléze si u Klatov pronajal hospodu, kde pořádal undergroundové koncerty. V ní se setkávali představitelé disentu, podepisovaly se petice proti režimu. Kvůli své protirežimní činnosti chodil na výslechy, ale nikdy se nebál, že by mu hrozil nějaký tvrdý postih. StB skupině osob, ve které se pohyboval, odposlouchávala telefony, ale nikdy nepodnikla žádnou větší akci, při které by ho zatkla.

Díky kontaktům na lidi s disentu měl přehled o tom, co se děje v Praze. A své informace se snažil šířit i mezi občany Klatov. Až do listopadu však v Klatovech k žádným protirežimním protestům nedošlo. Lidé sice s vládou nesouhlasili, ale neodhodlali se k nějakým hromadným akcím. Výjimkou bylo pouze květnové výročí osvobození americkou armádou, kdy se na místním náměstí pravidelně scházel velký počet lidí.

V listopadu už podle jeho mínění hodně lidí poslouchalo Hlas Ameriky či Svobodnou Evropu a vědělo, co se v Praze 17. listopadu stalo. Lidé už také neměli strach veřejně projevit nesouhlas s režimem. V Klatovech se tak během prvních revolučních dní podařilo zaplnit náměstí, k protestům se přidala velká

část místního obyvatelstva. Na menší město se jednalo o poměrně výjimečnou záležitost.⁹²

Závěr

Státní média se dlouho snažila podporovat upadající režim a propagandistickým vysíláním působit na lidi v Československu. Podle analýzy dostupných údajů (jedná se pouze o odhady, přesná čísla sledovanosti, poslechovosti a čtenosti z této doby k dispozici nejsou) lze konstatovat, že oficiální média měla nad obyvatelstvem obrovskou moc.

Československá televize, Československý rozhlas a Rudé právo a další menší státem tolerovaná periodika byla jediná média, jejichž zpravodajství se dostalo prakticky ke všem občanům. Ač vycházela celá řada neoficiálních tiskovin či fungovaly jiné zahraniční rozhlasové stanice, jejich zpravodajství se v Československu díky přísné cenzuře dlouho nedostávalo k významnému počtu lidí. Tohoto faktu režim, který oficiální média otevřeně řídil, hojně využíval. Televize, rozhlas i tisk byly jednou z největších zbraní tehdejší vládní garnitury. Díky působení těchto médií režim svůj pád v roce 1989 dokázal dlouho oddalovat. Nebýt faktoru vysokého vlivu médií na veřejné smýšlení, mohl přechod k demokratickému uspořádání v Československu přijít mnohem dříve.

Značná část občanů volala po změnách v republice (změny v ústavě vedoucí k omezení vlivu KSČ, větší míře pluralismu, svobodě tisku, svobodě shromažďování, apod.) prakticky od začátku roku 1989. Důkazem jsou demonstrace u lednového výročí upálení Jana Palacha nebo srpnového výročí sovětské okupace (u této příležitosti tisíce občanů v Praze demonstrovaly už v roce 1988). V době, kdy se v sousedních státech (Polsko, Maďarsko, NDR) komunistické režimy hroutily, v Československu se u moci stále drželi stoupenci rigidního, tvrdého „brežněvovského“ pojetí řízení státu. Místní komunistická strana během roku 1989 ustála i dvě kritická, v této práci sledovaná období

---

⁹² Rozhovor s Michalem Kučerou. Vedl Jonáš Bartoš. Klatovy, 15. 5. 2011

(Palachův týden, srpnové výročí okupace). KSCČ k tomu značně pomohla i státem řízená média.

V lednu i v srpnu 1989 oficiální média pokračovala v propagandistickém vysílání. Hájila postup bezpečnostních složek proti demonstrantům, zamlčovala nesmyslné zatýkání či mlácení bezbranných občanů. Dlouhou dobu se na veřejnost dostávaly informace pouze z Československé televize, Československého rozhlasu a Rudého práva (ostatní oficiální tiskoviny víceméně kopírovaly to, co psal největší československý deník). Značná část občanů těmto informacím věřila i přesto (jak již bylo v práci zdůrazněno), že vliv oficiálních médií neustále slábl. Představitelé opozice (zástupci Charty 77 a dalších nezávislých iniciativ) byli mnohými občany neustále bráni jako podivíni a buřiči, kteří škodí státu. Občané Československa se báli vyjádřit nesouhlas s masově šířeným názorem, že je třeba snahám opozice zabránit a tvrdě ji potlačit. I proto se opozici dlouhou dobu nedařilo na svou stranu strhnout více lidí.

Druhým důležitým faktem je, že při vypuknutí protestů v Praze pokaždé tvrdě a rychle zakročily bezpečnostní složky. S přispěním propagandy v oficiálních médiích to mezi občany vyvolalo obavy a k těmto aktivitám se nepřidávali (byť řada lidí měla o komunistické vládě značné pochybnosti). Atmosféru strachu se mezi občany dařilo komunistické straně úspěšně šířit téměř nepřetržitě přes 40 let právě skrz televizi, rozhlas a tisk. Občanům došla trpělivost až na sklonku roku 1989, kdy už byla situace ve státě neudržitelná.

Situace v médiích (stejně jako ve společnosti) se v průběhu roku 1989 měnila. Díky stále většímu vlivu informačních kanálů opozice (především rozhlasové stanice rádio Svobodná Evropa a Hlasu Ameriky) se k lidem ve zvýšené míře dostávaly i jiné, režimem necenzurované informace. Odtud se občané dozvídali o různých protirežimních peticích (např. Několik vět), které byly houfně podepisovány. Právě díky těmto stanicím občané též stále více chápali, co je cílem opozičních hnutí. Díky nim se také dozvídali o tom, jaký byl skutečný průběh demonstrací v Praze. Až do listopadu 1989 totiž v oficiálních médiích zástupci disentu nedostávali prakticky žádný prostor.

Kvůli činnosti zahraničních rozhlasových stanic však i oficiální média musela o tom, že nějaká opozice vůbec existuje, alespoň krátce referovat. Občané o disentu získávali stále větší povědomí a v průběhu roku 1989 už nešlo jeho existenci ignorovat. Oficiální média na vysílání zahraničních stanic reagovala masivní, negativní kampaní. To však, jak je v práci uvedeno, opozici paradoxně pomohlo. Byť oficiální média o disentu vydávala negativní zprávy a jeho význam snižovala, už jen tím, že o jeho činnosti informovala, o něm dál šířila povědomí mezi občany. To bylo přesně to, co opozice potřebovala.

Oficiální média v průběhu roku 1989 procházela značným vývojem. V lednovém období „Palachova týdne“ o celé události informovala tak, že šlo o akci několika stovek buřičů, většinou v područí západních kapitalistů, jejichž snahám je potřeba zabránit. O tom, že policie neoprávněně zatkla několik významných příslušníků opozice (včetně Václava Havla), neinformovala vůbec. Celkově o události informovala jednostranně, představitelé disentu nedostali šanci ve vysílání či výtiscích novin jakkoliv reagovat. Pokud lidé neposlouchali zahraniční rozhlas nebo nečetli samizdatový tisk, neměli přístup ke pravdivým zdrojům informací o průběhu pražských událostí. I díky tomu protesty po týdnu utichly a nevyvolaly tak silný ohlas, který by stačil k nastartování změn.

V roce 1989 už velká část obyvatel poslouchala zahraniční rozhlas. Během jara se značným přispěním neoficiálních médií vznikaly petice za propuštění politických vězňů a podepisovaly se archy, které otevřeně kritizovaly vládnoucí režim. Nespokojenost občanů se situací v republice čím dál více rostla. Představitelé komunistické strany si tento vývoj začínali uvědomovat. Z tohoto důvodu i z jejich úst stále častěji zaznívala slova jako přestavba, ekonomické reformy, dokonce i změny v ústavě. Vše však v rámci socialistického systému s vedoucí úlohou komunistické strany. O tom, že by mělo v rámci režimu dojít k reformám směrem k demokratickému uspořádání, se v první polovině roku 1989 téměř vůbec neuvažovalo.

Když se blížilo srpnové výročí okupace sovětských vojsk, režim se silných, otevřených protestů občanů obával čím dál víc. Proto v oficiálních médiích spustil masivní kampaň, která dopředu upozorňovala na to, že

představitelé opozice chystají výročí zneužít k protestům a rozvracení socialistické republiky. Oficiální média zdůrazňovala, že bezpečnostní složky jsou připraveny jim této akci všemi prostředky zabránit. Režim touto kampaní sledoval jediné – chtěl mezi obyvateli vyvolat strach a paniku a odradit je od úmyslu jít demonstrovat. V té době už bylo mnohem více lidí ochotných na Václavské náměstí přijít a otevřeně proti režimu protestovat. Reálně hrozilo, že pokud dorazí velký počet občanů, dojde k velkému masakru podobnému tomu na náměstí Nebeského klidu v Číně. A režim si skrz kampaň v médiích dopředu připravoval alibi na to, aby případný tvrdý zásah obhájil.

U srpnových protestů sehrály silnou roli neoficiální média. Zahraniční rozhlasové stanice včas rozpoznaly záměr komunistické strany. Proto ve svém vysílání občany vytrvale upozorňovaly na to, aby se v den výročí okupace vyvarovaly jakýchkoliv forem nepřístojností, které by daly bezpečnostním složkám důvod k tvrdému zákroku. To občané víceméně dodrželi, proto nebyl zásah zdaleka tak rozsáhlý, jak se původně očekávalo.

Z výpovědí dotazovaných pamětníků revolučního období je patrné, že na sklonku pádu režimu už lživým informacím podávaných v oficiálním zpravodajství málokdo věřil. Lidé buď zprávy brali značně s rezervou, nebo je úplně ignorovali.⁹³ Mnohem větší roli s blížícím se listopadem 1989 hrálo vysílání Svobodné Evropy či Hlasu Ameriky. Tyto zahraniční stanice na rádiích ladilo stále víc občanů, režim už nedokázal jejich vysílání bránit. Jakmile lidé získali porovnání oficiálních zpráv s tím, co se vysílalo v západní Evropě (právě prostřednictvím zmíněných neoficiálních stanic), stále více chápali, jak je místní režim zločinný a nespravedlivý. Události odstartované 17. listopadem pak už jen završily vývoj, který v republice zákonitě musel přijít.

Média v revolučním období hrála velkou roli. Rozsáhlá rešerše vysílání Československé televize, Československého rozhlasu a výtisků Rudého práva provedená v této práci dokazuje, jaký vývoj prodělala oficiální média. Po prvním

---

⁹³ Viz. výpovědi Pavla Žáčka, Martiny Bartošové, Vladimíra Bartoše, Michala Kučery, Filipa Langeru.

týdnu vypuknutí listopadové revoluce už i televize, rozhlas a tisk začaly informovat pravdivě. To, že režim v závěru roku ztratil kontrolu nad klíčovými informačními kanály, výrazně přispělo k jeho pádu. Komunistická strana už nemohla občany ovlivňovat neúplnými a klamavými informacemi, které podporovaly vládnoucí stranu. Jakmile v oficiálních médiích dostala prostor opozice, získala pro své cíle a myšlenky větší počet občanů.

Informační kanály opozice hrály nezastupitelnou roli v tom, že prostřednictvím vysílání Svobodné Evropy představovaly alternativu k oficiálnímu vysílání. S tím, jak přibývalo posluchačů zahraničních rozhlasových stanic, vzrůstal také jejich vliv na události v republice. Důkazem je průběh výročí srpnové okupace. Právě Svobodná Evropa či Hlas Ameriky se velmi zasloužily o to, že se občané při demonstracích vyvarovali zbytečných provokací a bezpečnostním složkám nedali žádný důvod k velkému zásahu. Tyto rozhlasové stanice hrály stěžejní úlohu i v prvních dnech po vypuknutí sametové revoluce v listopadu. Režim se snažil informace o neadekvátním, až brutálním zákroku bezpečnostních složek na Národní třídě zamlčet. Opozice skrz neoficiální média na tvrdý zásah hned upozornila, žádala vyšetření a potrestání všech viníků a postupně i konec vlády jedné strany. Na svou stranu s vydatným přispěním neoficiálních médií brzy získala takřka celý národ.

V práci jsem analyzoval informace z nejvýznamnějších médií, která v roce 1989 ovlivňovala občany v Československu - oficiálních (Československá televize, Československý rozhlas, Rudé právo) i neoficiálních (Svobodná Evropa, Lidové noviny). Na klíčových událostech z posledního roku vlády komunistického režimu je jasně vidět informační rozdíl mezi těmito zpravodajskými kanály. Charakterizoval jsem rozdíl mezi jednotlivými médii i jejich postupný vývoj v průběhu roku 1989. Obraz o roli médií v roce 1989 dotvářejí osobní vzpomínky vybraných pamětníků revoluce v závěrečné kapitole. Z výsledků závěrečné kapitoly vyplývá zásadní poznatek: Pohled na dění v Československu se značně lišil mezi obyvateli Prahy a jiných menších měst a vesnic. Do menších měst příliš nepronikaly neoficiální informační kanály.

V návaznosti na tuto skutečnost trvalo déle přesvědčit místní obyvatele o tom, že komunistický režim už pořádně nefunguje a potřebuje změnu.

Práce postrádá přesná data o sledovanosti, poslechovosti a čtenosti jednotlivých televizí, rádií a tiskovin. Data jsou obtížně dostupná, přesná čísla nemá Český statistický úřad. Znamé jsou náklady největších oficiálních periodik. Tato čísla (viz. předchozí kapitoly) jsou zavádějící, nedá se podle nich určit, kolik lidí dané periodikum skutečně četlo. Relevantní výzkumy sledovanosti televizí a poslechovosti rádií se v té době vůbec neprováděly. I bez těchto dat dává práce komplexní představu o tom, jak zpravodajství v oficiálních a neoficiálních médiích v roce 1989 vypadalo a jaký měla vliv na tehdejší dění v Československu.

Cílem práce bylo analyzovat, jakým způsobem informovala oficiální a neoficiální média o klíčových událostech v Československu během zlomového roku 1989 a jak ovlivnila postoj lidí k demonstracím a pokusům občanských aktivit o svrnutí režimu. Tyto cíle byly naplněny metodou rešerše vysílání Československé televize, Československého rozhlasu, Rádia Svobodná Evropa a výtisků Rudého práva a Lidových novin z vybraných období roku 1989 (Palachův týden, srpnové výročí okupace, události odstartované 17. listopadem). Druhou metodou byly rozhovory se dvěma skupinami pamětníků revoluce – pamětníků pražských a mimopražských.

Práce měla najít odpovědi na čtyři základní otázky:

1) Jak velký rozdíl byl ve zpravodajství tehdejších televizí, rozhlasových stanic, deníků i časopisů (především mezi oficiálními a neoficiálními informačními kanály)?

Zpravodajství mezi oficiálními a neoficiálními informačními kanály se lišilo, což dokazují provedené rešerše vysílání a výtisků Československé televize, Československého rozhlasu, Rádia Svobodná Evropa, Rudého práva a Lidových novin. Směrem k listopadu 1989 se odchylka státem řízených médií od objektivního vysílání zmenšovala, čímž mizel i rozdíl mezi oficiálními a neoficiálními informačními kanály.

2) Jak se jednotlivá média během roku 1989 vyvíjela?

Oficiální média se postupně zbavovala státní cenzury. Do listopadu 1989 informovala v drtivé většině tak, jak rozhodla komunistická strana, čímž se jejich zpravodajství od reality často lišilo. Zhruba týden po vypuknutí sametové revoluce se televize, rozhlas i tisk vymanily z vlivu komunistické strany a stala se z nich svobodná média.

3) Jak se informace k občanům dostávaly?

Občané se informace dozvídali především ze státních médií (Československá televize, Československý rozhlas, Rudé právo), ke kterým mělo přístup nejvíc lidí. Především obyvatelé menších měst a vesnic zprávám z oficiálních médií věřili a nechali se jimi ovlivňovat. Ve sledovaném období však narůstal vliv i neoficiálních informačních kanálů (zejména rádií Svobodná Evropa a Hlas Ameriky)

4) Jak moc se média podílela na pádu tehdejšího režimu?

K pádu režimu tehdejší média přispěla. Ta neoficiální v průběhu sledovaného roku 1989 upozorňovala na nepravdy, které šířila státní média a pomáhala v organizování protestních akcí vůči režimu. Oficiální média přispěla po propuknutí sametové revoluce v listopadu 1989 tím, že začala otevřeně vysílat o demonstracích, které v Praze a dalších místech republiky probíhaly.

Práce podává komplexní přehled o vývoji oficiálních a neoficiálních informačních kanálů a jejich vlivu na veřejné mínění československé společnosti v roce 1989. Celkový obraz doplňují výpovědi vybraných pamětníků revolučního období. Vliv médií na tehdejší společnost se do budoucna dá zkoumat ještě detailněji. Například na základě výpovědí většího vzorku pamětníků revoluce.

SUMMARY

The diploma paper is based on the research of selected Czechoslovak media. This research should confirm thesis about the role of media in Czechoslovakia in 1989. The media research is supplemented by interview with persons who have been living in Czechoslovakia in 1989.

The paper should answer four main questions: How differed the news in television, radio stations, newspapers and magazines (especially between the official and unofficial channels of information)? How have been media developing during 1989? Were there some kinds of information channels which were significant for citizens? How contribute media to the fall of communist regime in Czechoslovakia?

Due to the method of analysis (media research, interview with selected people) the paper gives a comprehensive overview of the development of official and unofficial information channels and their impact on public opinion of the Czechoslovak Society in 1989. The media played a significant role in the fall of communist regime in Czechoslovakia in 1989. And this paper confirmed this thesis.

Prameny a literatura

Stěžejní prameny:

Archivy Československé televize, Československého rozhlasu, Rudého práva, přepisy vysílání Rádia Svobodná Evropa dle Československého dokumentačního střediska, archivy Lidových novin v ústavu Libri Prohibiti.

Rozhovory:

Rozhovor s MgA. Martinou Bartošovou. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011.

Rozhovor s Vladimírem Bartošem. Vedl Jonáš Bartoš. Sušice, 13. 5. 2011.

Rozhovor s Filipem Langerem. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 9. 5. 2011.

Rozhovor s Michalem Kučerou. Vedl Jonáš Bartoš, 12. 5. 2011

Rozhovor s Hanou Pavlíčkovou. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011.

Rozhovor s PhDr. Pavlem Žáčkem, PhD. Vedl Jonáš Bartoš. Praha, 11. 5. 2011

Literatura:

Cysařová, Jarmila (1999): *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985 – 1990*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.

Dokoupil, Blahoslav (2002): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů*. Votobia, Brno.

Foltýnová, M., Obedková, V. (1989): *Statistická ročenka kultury 1989*. Ústav pro informační systémy v kultuře, Praha.

Horáček, Michal (2007): *Jak pukaly ledy*. XYZ, Praha.

Ješutová Eva, Nováková Jaroslava (2002): *Československý rozhlas na cestě k demokracii*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.

Kenney, Padraic (2005): *Karneval revoluce*. Centa, Brno.

Končelík J., Večera P., Orság P. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha.

Krejčí, Oskar (1991): *Proč to prasklo aneb hovory o demokracii a „sametové“ revoluci*. Trio, Praha.

Otáhal, Milan (1994): *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.

Pernes Jiří (1993): *Svět lidových novin*. Lidové noviny, Praha.

Příbáň, Michal (1995): *České krajanské a exilové noviny po roce 1945*. Centrum pro Československá studia, Olomouc.

Tůma, Oldřich (1994): *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.

Sedláček, Karel (1993): *Volá Svobodná Evropa*. Archa, Praha.

Suk, Jiří a kol. (1999): *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985 – 1990*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Srovnání příspěvků v samizdatových Lidových novinách (únorové vydání) a Rudém právu (období 12. – 31.1. 1989) týkající se Palachova týdne (tabulka)

Příloha č. 2: Titulní strana Rudého práva z 20. ledna 1989 (obrázek)

Příloha č. 3: Titulní strana Rudého práva z 20. listopadu 1989 (obrázek)

Příloha č. 4: Titulní strana posledního vydání samizdatových Lidových novin (obrázek)

Příloha č. 5: Vnímání médií zpovídaných pamětníků revoluce (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Srovnání příspěvků v samizdatových Lidových novinách (únorové vydání) a Rudém právu (období 12. – 31.1. 1989) týkající se Palachova týdne (tabulka)

	Počet článků	Z nich na titulní straně	Ostatní strany	Příspěvky hájící zásah	Příspěvky odsuzující zásah
Rudé právo	34	13	21	34	0
Lidové noviny	13	3	10	0	13

Pozn.: jedná se pouze o ilustrační příklad, relevantní by bylo srovnání příspěvků ve dvou denících, nikoliv deníku a měsíčníku – klasický opoziční deník neexistoval, proto jsem vybral měsíčník Lidové noviny.

Příloha č. 2: Titulní strana Rudého práva z 20. ledna 1989 (obrázek)

Příloha č. 3: Titulní strana Rudého práva z 20. listopadu 1989 (obrázek)

Příloha č. 4: Titulní strana posledního vydání samizdatových Lidových novin (obrázek)

Příloha č. 5: Titulní strana Rudého práva z 26. listopadu 1989 (obrázek)

Příloha č. 5: Vnímání médií zpovídáných pamětníků revoluce (tabulka)

	Nejsledovanější médium režimu	Nejsledovanější médium opozice	Nejpodstatnější informační kanál
P. Žáček	Mladá fronta	Hlas Ameriky	Svobodná Evropa
M. Bartošová	Večerní Praha	Hlas Ameriky	Hlas Ameriky, sociální kontakty v uměleckých kruzích
F. Langer	Svobodné slovo	Svobodná Evropa	Hlas Ameriky
H. Pavlíčková	Československá televize	Žádné	Československá televize
V. Bartoš	Žádné	Svobodná Evropa, Hlas Ameriky	Svobodná Evropa, sociální kontakty s disentem
M. Kučera	Žádné	Časopis Vokno, Lidové noviny	Sociální kontakty s disentem